

הרב יצחק יעקב פוקס

בס"ד

"בין המצרים" תשפ"ה - 1956 שנה לחורבן בית שני

תענית י"ז בתמוז וצום "תשעה באב" - למחרת שבת
כולל קובץ "להודות ולהלל לשמך הגדול"

מקור השם: "בין המצרים" - "כל רדפיה השיגוה בין המצרים" - מגילת איכה א, ג
כמה ביאורים למשמעות השם "בין המצרים": ברש"י שם "שיש גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס... ומדרש אגדה, **בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב**", היינו, שבתקופה זו, יהודה (וישראל) גלתה מעוני ומרוב עבודה, והיא ישיבה בגויים ולא מצאה מנוחה, שכל רודפיה השיגוה בתקופה זו, וגזרו עליה צער ומכאובים. **ויש אומרים** שהוא על שם "**מן המיצר קראתי י-ה**" - שבימים אלו היו ישראל נתונים במיצר (אבן עזרא, שם). ואמנם, כמבואר בספרי המחשבה החסידות והקבלה, **ימי בין המצרים - זמן המסוגל ביותר להתקרב לבורא יתברך "קראתי י-ה"** כנרמז בפסוק: "**כל רדפיה השיגוה - בין המצרים**". ובפרט שבתות בין המצרים מעלתם גדולה **משאר שבתות השנה**, שאין בהם מנהגי אבלות כלל (מאור ושמש פרשת דברים). **ויש אומרים** בדרך רמז, לפי שקוראים בשבועות אלה "מטות - מסעי", שבהן חלוקת ארץ ישראל, "לאלה תחלק הארץ", והגבולות [המצרים] האלו נאבדו מאתנו על ידי החורבן, ונזכה עוד במהרה לנחמת ציון וירושלים, לחלק הארץ לשבטיה, ומן המיצר ניוושע תשועת עולמים (בני יששכר, בין המצרים). ואולי לזה רמז רש"י: "מיצרים - גבולות שדה וכרם".

השנה **תשפ"ה**, חלים תענית **י"ז בתמוז** וצום **תשעה באב** בימי ראשון בשבוע, על כן, השנה, **אין דין "שבוע שחל בו תשעה באב"**, ואף לבני אשכנז, בכל עניין הנוהג רק ב"שבוע שחל בו תשעה באב" [כגון קציצת ציפורניים, והשתתפות בסעודת מצוה בבשר ויין - לכל מי שירצה ועוד, כדלהלן] - מותרים **עד שבת ח' אב**, כמו כן, **השנה**, לא תיאכל "סעודה מפסקת" לקראת צום "תשעה באב", ובסעודה שלישית אוכלים, אפילו "כסעודת שלמה בשעתו". בדפים שלפניכם ההלכות והמנהגים לכל עדות ישראל, לימי "בין המצרים" **תשפ"ה**.

כי לישועתך קיוונו כל היום ומצפים לישועה

"כה אמר ד' צבא' צום הרביעי (תמוז) וצום החזמיש' (אב) וגו' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו" (זכריה פרק ח, י"ט)

"מהידידות משכנותיך ד' צבא' " "נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ד' " (תהלים פד, ג)
"אף לאחר החורבן, מכל מקום, קדושת המקדש וירושלים קיימת לעולם, ואף לאחר החורבן היו עולים ממצרים ושאר ארצות לחון מקום מקדשינו" (שו"ת הרשב"ץ ג, כ"א) **רמז לדבר, במדרש שיר השירים, א: "עיניך כיונים" - מה יונה זו אע"פ שאתה נוטל גוזלה מתחתיה - אינה מנחת שובכה לעולם, כך ישראל אע"פ שחרב בית המקדש, לא בטלו ג' רגלים בשנה.**

חורבן בית המקדש ועבודת ד' בשמחה

"ראוי לכל ירא שמים שיהא מצר ודואג על חורבן בית המקדש" (שו"ע או"ח א, ג) "אבל התורה והתפילה [פרט לבקשות על בנין המקדש והחורבן] יהיה בשמחה" (משנ"ב, יב). שנאמר: "עבדו את ד' בשמחה" (שו"ע הרב,

(ח). וטעם הדבר, משום שתפילות כנגד תמידים תקנום, ואמרו חז"ל בברכות לב ע"ב, גדולה תפילה יותר מהקרבנות, וכן אמרו במנחות קי ע"א בעניין לימוד תורה, שכל העוסק בתורה, כאלו הקריב קרבנות, ואם כן, אין לאדם בשעה שעוסק בעניינים אלו לדאוג ולהיות מצר על חורבן הבית" (הגר"ח פלאג' ב"רוח חיים" אות י"ז).

זהירות מסכנה בימי בין המצרים

כמבואר בשולחן ערוך תקנ"א ובאיכה רבה, במשך שלשה שבועות אלו, שולט בשעות הצהריים "קטב מרי" ["מקטב ישוד צהרים" (תהילים צ"א) צהרים – אותיות מיצרים]. בין השעות הרביעית והתשיעית של היום בין השעות - 10:20 עד 4:20 (משנה ברורה תקנ"א, ק"ב).

על כן יש להיזהר בדברים הבאים

- א. אין לכעוס על הבנים והתלמידים ובוודאי שלא להכותם בשעות אלו (קיצור שו"ע קכב, ב).
- ב. לא ללכת יחידי במקומות שוממים מחוץ לעיר אלא לצורך מצוה (ערוה"ש שם וחזו"א דינים והנהגות כ, ה).
- ג. אין ללכת בין חמה לצל (היינו על קו בו מסתיים צל ומתחיל אור השמש, לאורכו).
- ד. להימנע מפעולות כירורגיות, כולל עקירת שן, ניתוחים, בדיקות חודרניות וחיסונים לתינוקות וכדומה בשעות אלו. פרט לצורך דחוף או בדיקת סוכר וכדומה.
- ה. אף שטיולים מותרים עד ר"ח מנחם אב יש להימנע ממסלולים ל"מיטיבי לכת" או פעולות שיש בהם סיכון. ("סנפלינג", "אומגה" וצלילות לעומק הים, לחזות בשרידי ספינות שאבדו וכדומה).
- ו. אין איסור לרחוץ בים או בבריכה עכ"פ עד ר"ח אב (לבני אשכנז) או עד "שבוע שחל בו" (לבני ספרד). ובוודאי לצרכי בריאות מותר לרחוץ (הגר"ח ק"צ"ל בתורת המועדים ס"ג, ב) שכן נהג החזו"א לרחוץ בים עד ר"ח אב.

רחיצה בים ובבריכה עד כניסת חודש אב

התפשט מנהג, שמי שלא רחץ בים לפחות פעם אחת קודם י"ז בתמוז לא יתחיל בימי בין המצרים. לדעת מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א – אין לזה כל מקור בהלכה. וכן הוא ב"הליכות שלמה" ו, עמ' 13 ודעת הגר"ח קנייבסקי זצ"ל בספר קרא עלי מועד, ש"מנהג זה בטעות יסודו". ושמעתי ממרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל שכך נהגו בירושלים, בזמנים שנסיעה לים הייתה אירוע מסעיר ומרגש וחששו לדברי "יסוד ושורש העבודה" שראוי להימנע מלהתענג בימים אלו. וכאמור, ודאי שמותר לשחות בים או בבריכה לצורך בריאות. מכל מקום, אין להיכנס לים סוער. ולהיזהר בבריכה מקפיצות ראש בפרט בין השעות 4:20 - 10:20.

מנהגי אבלות מי"ז תמוז עד משנכנס מנחם אב

מכניסת ימי בין המצרים" נוהגים ארבעה ענייני אבלות: לבני אשכנז בלבד: (1) איסור תספורת וגילוח (2) איסור נישואין. ולכל, אף לבני ספרד: (3) איסור ריקודים ונגינה (4) הגבלות בברכת שהחיינו. כמפורט להלן.

מתי התחלת מנהגי האבלות והאם מותר לשמוע מוזיקה בליל י"ז בתמוז

כתב המשנה ברורה (תקסה, ט ושער הציון, ח): "דיני התענית מתחילים מבערב חוץ משתייה ואכילה". וכן מסקנת הגאון רבי ניסים קרליץ זצ"ל בספרו חוט שני (ח"ב עמ' שכה) שליל י"ז בתמוז דינו כבין המצרים לכל דבר פרט לעניין התענית שההכרעה למעשה שמקילין בענייני עינוי בגלל הטרחה ואינו מתחיל אלא מהבוקר. וכן בספר אורחות רבינו (ח"ב הנד"מ עמ' קנט) שהורה הסטייפלר זצ"ל שליל י"ז בתמוז כיומו לעניין תספורת.

הערה: מסתבר שמותר להתרחץ כרגיל כל הגוף בחמים, בליל י"ז בתמוז, (אף שביום התענית נמנעים מכך – כדלהלן), כי אין ההימנעות מלרחוץ כל הגוף בחמים, מהנהגות האבלות, אלא דין מיוחד ביום התענית, ומסתבר שהוא משהתחילה התענית בבוקר. ויש לציין, אמרו חכמים "חמין במוצאי-שבת מלוגמא [רפואה]" (גמ' שבת קיט ע"ב). וברש"י ד"ה חמין: כלומר - שתיית מים חמים, ורחיצה במים חמים במוצאי-שבת מסוגלים לרפואה.

כמו כן לשיטת האריז"ל שאין מברכים שהחיינו כל ימי הבין המצרים, כתב החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' כד): **אסור לברך ברכת 'שהחיינו' בליל י"ז בתמוז**, וכדבריו פסק בכה"ח (סי' תקנא ס"ק רז) וכן נפסק ב"ילקוט יוסף" (ארבע תעניות, עמ' רכא). שלעניין תספורת [לנהגים איסור] ושאר דברים, **ליל י"ז בתמוז - כיומו**, רק לעניין צום, לא צמים, ע"ש. והתיר לרקוד ולשיר בליל י"ז בתמוז אחר חופה שנערכה ביום ט"ז בתמוז [לא מעשי השנה] מ, ע"ש. ומשמע לשיר ולרקוד סתם בליל י"ז בתמוז, **לא התיר**.

למחרת שבת "מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל" [בלק]

ביום ראשון - תענית שבעה עשר בתמוז

רמב"ם תעניות ה, א: "יש ימים שכל ישראל מתענים בהם, מפני הצרות שאירעו בהם, כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה וכו' ובזיכרון דברים אלו נשוב להיטיב". **חמשה דברים אירעו לאבותינו בי"ז בתמוז:** א. בשנת ב' תמט נשתברו הלוחות הראשונים. ב. בבית ראשון בטל התמיד. ג. בבית שני בשנת ג' תתכ"ט הובקעה חומת העיר. ד. אפוסטומוס הרשע (משרי יון) שרף ספר תורה בבית שני. ה. הועמד צלם בהיכל.

תחילת הצום: עלות השחר, לבני אשכנז – **3:54** לבני ספרד – **4:18** ולדעת רבים מהפוסקים, בצום דרבנן, גם בני אשכנז יכולים להקל ולנהוג בעלות השחר המאוחר יותר.

המעוניינים לקום לאכול קודם עלות השחר, צריכים לעשות תנאי לפני הליכתם לישון במוצאי שבת, באמירה בפה או בלב – "איני מקבל עלי התענית עד עלות השחר". לעניין שתייה: **בני אשכנז**, אף אם לא התנו - רשאים לשתות (משנ"ב) **בני ספרד**, מלשון השו"ע משמע, שהתנאי מעכב אף לעניין שתייה. ומותר להתחיל באכילת פת עד חצי שעה לפני עלות השחר, ותוך החצי שעה אין לסעוד יותר מ"כביצה" פת (**56 סמ"ק**). **לבנות ונשים** אין איסור, לאכול בחצי שעה שלפני עלות השחר (הגרש"ז אויערבך זצ"ל בספר משנת אברהם).

חולים תשושי כוח וזקנים, שלדעת רופא, הצום עלול להזיק לבריאותם, **לא יתענו**, ובכלל זה, מעוברות (לאחר 40 יום להריון) מניקות - עד **24** חודשים אחר הלידה אפילו הפסיקו להניק – דעת תורה למהרש"ם מברזאן, שם. עפ"י הגמ' ושו"ע יו"ד סוס"י קפט "שאבריה מתפרקין ואין נפשה שבה חוזרת אליה עד כ"ד חודש" וכן מצא בכנסת יחזקאל עא, ל. והוסיף, שאף לפוסקים כרמ"א וסתימת השו"ע דלכתחילה מתענות אם אינן חלושות [וכן פסקו אור לציון ג, כה והגר"נ קרליץ זצ"ל חוט שני שבת עמ' רס], אם התינוק מצטער שאין לו די לינוק יש להקל. וכן מפלת ר"ל כמניקה (שו"ע תקנא מ"ב, ג כה"ח ודע"ת שם).

כל שאינו צם: אוכל מהבוקר בצנעה אך לא בשר ויין ושאר מעדנים. **קטנים** – אינם צמים, אך אין לתת בידם ממתקים, אא"כ לקחום בעצמם (ברכי יוסף).

שטיפת הפה: מותרת לאסטניסט (רגיש) אפילו עם משחה, ויש לפלוט הכול. ולגר"ע יוסף זצ"ל יש להימנע מלהכניס לפה בבת אחת רביעית מים (**86 סמ"ק**), **בליעת תרופות:** מותרת, אם אפשר עדיף בלא מים. אמנם, לגרש"ז אויערבך זצ"ל, אם צריך אפילו עם מים הנצרכים לכך, או בעזרת משקה מר כגון מים עם תמצית תה בלי סוכר וכדומה, וכן מותרים סירופים שאינם טעימים (כפ החיים, ל"ד ושו"ת שבט הלוי ד, נ"ד ומבית לוי, בין המצרים). ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שדי לפורר קצת מהכדור למים.

נגיעה במאכלים ביום הצום: לדעת פרי מגדים מש"ז תריב עפ"י הט"ז "אין לגעת במאכלים שלא לצורך, שמא יבוא לאכול". **הטועה ואכל או שתה** – ימשיך בתענית ואין צריך להשלים תעניתו ביום אחר. ולמשנ"ב אף אומר עננו ועולה לתורה במנחה. **טעה וברך על מאכל** – בשדי חמד (בשם נחפה בכסף) "שב ואל תעשה" (ויאמר בשכמ"ו) ויש אומרים שבצום דרבנן עדיף שיטעם מעט, שלתשובת הרמב"ם, ברכה לבטלה איסור לא תישא וגו' והצום אינו אלא מדרבנן. **רחיצה** – אין לרחוץ כל הגוף בבת אחת בחמים דרך תענוג. (פמ"ג וט"ז).

אמירת עננו - בני ספרד – בשחרית ומנחה, והיחיד אומר ב"שומע תפילה" **בני אשכנז** – הש"ץ בשחרית ובמנחה גם הציבור. **השוכח עננו** ונזכר לאחר שסיים "ברוך... שומע תפילה" – יאמר באלוקי נצור וכו' לפני

יהיו לרצון וגו' (השני) **מי שעומד לסיים את התענית אחרי מנחה**, כל עוד צם רשאי לומר עננו. **ולבני אשכנז** בשינוי: "ביום צום התענית הזה" במקום: "ביום צום תעניתנו". **כמו כן, בני אשכנז אומרים "אבינו מלכנו"** בשחרית ומנחה אפילו כשאין צמים. ואף כשמתפללים ביחידות.

"אגרא [שכר] דתעניתא [התענית] צדקה"

המנהג לתת צדקה במנחה של תענית. ויש נוהגים לשער את סכום הכסף שעולה להם, מה שהיו אוכלים ביום התענית, לתת אותו לעניים בערב (משנ"ב שם, יב) וסיים המשנ"ב: "ומכל מקום, יראה לעשות כן, שלא בחזרת הש"ץ שמבלבליו, וצריך לשמוע להש"ץ",

חצות היום – **12:44** מנחה גדולה – **1:19** סיום הצום – **8:06** ויש נוהגים – **8:16**
 אחר הצום מותרים בבשר ויין, ויש מגדולי הדורות שכשהיה בשר אכלו בשרי, לזכור את נבואת זכריה ח, י"ט:
"כה אמר ד' צבא' צום הרביעי (תמוז) וצום החמישי (אב) וגו' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו"

תיקון חצות יש העורכים "תיקון חצות" בימי בין המצרים בחצות היום, חוץ מבערב שבת, ראש חודש וערב תשעה באב (משנ"ב תקנא, ק"ג וביאור הלכה בשם פמ"ג ובלוח לא"). ויש שאף אינם אומרים בערב ראש חודש (ערוה"ש סוס"י תקנא ובקונטרס "תיקון חצות" להגר"ש דבליצקי זצ"ל עמ' י"ז).

מנהגי האבלות המתחילים משבעה עשר בתמוז

איסור תספורת וגילוח

זמנו: לבני אשכנז – מ"ז בתמוז. לבני ספרד – רק בשבוע שחל בו תשעה באב, אמנם, בכף החיים, שגם לספרדים ראוי להחמיר מ"ח אב, וכן לשון בן איש חי (א') דברים י"ב: "ראוי להחמיר מראש חודש אב והמקל עד שבוע שחל בו אין גוערים בו" **מותר** לבן אשכנז לספר בני ספרד בימים שמותר להם.
בני ישיבות בני ספרד, הלומדים בישיבות אשכנז - מותרים להסתפר ולהתגלח, כמנהגם, ואין בכך משום "לא תתגודדו" (הליכות שלמה לגרש"ז אויערבך זצ"ל י"ד, ו). **האיסור: לאיש** - כל שיער, פרט לשיער שפה עליונה, המעכב את האכילה, שמותר לגלחו, עד שבוע שחל בו. **אישה נשואה** מותרת לספר שיער היוצא מתחת כיסוי הראש, משום צניעות (משנ"ב תקנא, עט). **נערה בגיל שידוכין ואישה נשואה**, הרגילות בכך, מותרות במריטת גבות והסרת שיער הרגליים עד שבוע שחל בו ת"ב (הליכות שלמה יד, י' שערי נחמה הרב טשזנר שליט"א ב, ח). **נערה לצורך פגישת שידוכים** בשעת הצורך, מותרת אף להסתפר עד ר"ח אב (הגרש"ז אויערבך זצ"ל הליכות ביתה כ"ה הערה ע), אולם לאחר שהשתדכה (ווארט) בשעטו"מ אין יותר היתר.

קטנים משהגיעו לחינוך (גיל 7 – 6) אין מספרים אותם. ויש מחמירים אף לפני כן – מצד עוגמת נפש לגדולים. ובמקום הצורך, יש להקל לקטן שלא הגיע לחינוך עד שבוע שחל בו (פמ"ג וחיי אדם). **"חלקה"** למקפידים לגלח ביום מלאת שלש שנים – מותרת (קובץ מבית לוי ג, עמ' כ). אמנם, לדעת הגריש"א זצ"ל בתשעת הימים עדיף לדחות (שערי נחמה עמ' סז).

היתרים מיוחדים: בעלי הברית – **המוהל, הסנדק ואבי הבן מותרים להסתפר**, ודווקא מבוקר יום הברית או כבר בליל הברית אבל לא ביום שלפניו, עד שבוע שחל בו (קיצור שו"ע קכב, טו וכה"ח, ובמקו"ח שם) **ובמצב של ניוול גדול יש להקל גם לקוואטער (חת"ס) הברית בשבת – מותר להסתפר מערב שבת**, ובשבט הלוי שכיום לא כולם נהגו להסתפר.

הפסד ממון – כשייגרם הפסד (פיטורין) יש להקל עפ"י חכם, עד שבוע שחל בו (אגרות משה ד, ק"ב וה, כ)

חתן (בן אשכנז) – כל שבעת ימי המשתה מסתפר ומתגלח. אך לא לשבת העלייה לתורה, כשהיא בשבת "חזון" (דגול מרבבה, א) תספורת לצורך רפואה – מותרת כל בין המצרים (לקט יושר עמ' 97)

נישואין ושידוכין

נישואין: בני אשכנז – אין נישאים כל ימי בין המצרים. בני ספרד – בארץ ישראל נהגו להינשא עד ר"ח אב, ולא עד בכלל (שו"ת יחוה דעת א, לו) ובפרט אם כשידחו הנישואין, ידחו לזמן רב.
אשכנזים המשתתפים בחתונת בני ספרד: לעניין **ריקודים** – מן הדין מותרים אף לרקוד (אגרות משה שם) ויש שכתב שעדיף שייצאו האשכנזים בזמן הריקודים (שו"ת מנחת יצחק ד, פ"ד).

שידוכים – מותרים לכולם, אפילו בתשעה באב עצמו (שמא יקדימו אחר) ובכף החיים שיש בני ספרד שנהגו שלא לעשות מסיבת "אירוסין" בימים אלו. בני אשכנז, עושים מסיבת "אירוסין" בכיבוד קל אפילו עד ר"ח אב ובשירה בפה בלבד. **סעודת שבע ברכות** – מותרת בשירה ללא נגינה ואפילו בליל י"ז תמוז (גדולי ירושלים) בשבת הלוי ג, קנ"ז: "ללא ריקודים ומחולות וללא שמחה יתירה."

ריקוד נגינה ושירה

ניגון וריקוד אסורים כל ימי בין המצרים (משנ"ב תקנא, ט"ז מנח"א, קי"א אג"מ או"ח א, כ"א) והאיסור אף לקטנים משהגיעו לחינוך גיל 7 – 6 (אג"מ ד, כ"א). והקשבה למוסיקה **מוקלטת ומשודרת**, כהאזנה לכלי נגינה ואסורה (שו"ת שבט הלוי ח, קכ"ז). אמנם ב"הליכות שלמה" י"ג, ג שהאיסור, ביסודו, במנגינות **המביאות** לידי ריקוד, ונכון להימנע גם מאחרות. מסיבת סיום סוף שנת לימודים – מותרת, בסעודה נאומים, ושירה בפה בלבד. **הערה**: נגן אשכנזי רשאי לנגן בחתונת בני ספרד לפרנסתו אם אינו נהנה מהנגינה (ביה"ל תקנ"א בשם הפמ"ג).

היתרים מיוחדים

1. המתפרנסים מלימוד נגינה לתלמידים, אם יש הפסד ודבר אבד מצד התשלומים או איבוד זמן הלימוד – מותר. (שו"ת זכר שמחה, שו"ת מהר"ם שיק יו"ד, שסח ושו"ת ציץ אליעזר) אבל התלמידים בינם לבין עצמם בביתם אסור להם לעשות תרגולי נגינה, שבג' שבועות אין מצוי שייפגם כושר נגינתם (בצל החכמה ג, ס"א). **2.** הלחנה, עיבוד ועבודות אולפן לצורך מקצועי מותרים – עד רח' אב. **3.** מותרת נתינת קצב להתעמלות (לא למחול אירובי) ומותרת תרפיה במוזיקה. **4.** **נהג עיף** בדרכים, מותר לשמוע נגינה שלא יירדם, אמנם למרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל עדיף שיחנה (בזהירות) בשולי הדרך וינח. **5.** לדעת רוב הפוסקים מותרת שירה בפה עד ר"ח אב. בפרט שירי רגש המעוררים לעבודת הבורא. או להרגעת תינוק, ומותר אף להשמיע לו ממשחק התלוי בעריסתו (מנהגי מהר"ש תלמיד המהרי"ל, תקכ"ג).

ברכת שהחיינו

לדעת השולחן ערוך והאריז"ל – אין לברך ברכת שהחיינו **כל ימי בין המצרים** כולל שבתות. להגר"א – מותר אף בימי החול. והכרעת משנ"ב, צ"ח ושער הציון, שם. וכן בכף החיים, שם, **שבשלושת השבתות** – מותר. וכן דעת הגר"ע יוסף זצ"ל – ואפילו על בגד חדש. כמו כן, **ראש חודש אב**, לעניין שהחיינו – **דינו כשבת** ומותר לברך שהחיינו (שעה"צ שם עפ"י הגרע"א). **שהחיינו על מצוות**: מברכים גם בימים אלו – מילה (לבני אשכנז) פדיון הבן, על הולדת בת (שבט הלוי).

ברכת הטוב והמטיב – מותרת בין בחול בין בשבת כמו על קניית שולחן וכסאות, מקרר חדש, רכב משפחתי (שע"ת תקנ"א שו"ת אגרות משה או"ח ג, פ והגר"נ קרליץ זצ"ל) ואפילו בשבוע שחל בו. קניית בגדים חדשים מותרת (עד ר"ח אב) אלא שבבגד שמברכים עליו שהחיינו, ינהגו כנ"ל.

שהחיינו על פירות העונה

א. פרי שלא יימצא אחרי תשעה באב ואם יחכה לשבת, יתקלקל – יש לברך בחול (רמ"א ומ"ב). **ב.** אכל פרי חדש ולא ברך שהחיינו – לא יאכל ממנו יותר, ויאכל אחרי בין המצרים מפרי חדש אחר, ויברך בכוונה לפטור הנ"ל (כף החיים) **ג.** **ברך בטעות ברכת הפרי** – על פרי חדש: לאבני נזר או"ח תכ"ח – יאכלנו בלי שהחיינו.

לשע"ת וכה"ח – יברך שהחיינו. ד. מעוברת או חולה ר"ל, הזקוקים לפרי החדש, מותרים בשעת הצורך לאוכלו. למשנ"ב – בלי שהחיינו. לגר"ע יוסף זצ"ל – מברכים שהחיינו.

שבת פרשת "פנחס" – מברכים חודש "מנחם אב" הדלקת הנרות: ירושלים – 7:09

ברכת החודש: המולד – ביום ששי שעה 10, 42 דקות ו 5 חלקים

ראש חודש אב יהיה ביום **שבת קודש**, יש המשנים בהכרזת ראש חודש: במקום **"יחדשהו הקב"ה וכו'** - **"יהפכו" הקב"ה עלינו וכו'** (כף החיים רפ"ד, מ"ב ותי"ז, ה) ויש אומרים **כרגיל**. יש לציין, שהיו מקומות שלא ברכו כלל את ראש חודש מנחם אב – מפני שהוא חודש של פורענות ר"ל, מכל מקום המנהג כיום לברך (לוח וילנא ולוח לא"י). ואמנם, בערוה"ש אבהע"ז קכו, טז שבהכרזת החודש אומרים **"מנחם אב"** לשם נחמה, "שנזכה לה במהרה בימינו, אמן".

אין אומרים **"אב הרחמים"** (מ"ב רפד, ט"ו) ובמנחה: אומרים **"צדקתך צדק וגו' "** **אבות** פרק ב **צאת השבת: ירושלים – 8:25 ר"ת – 9:00**

יום חמישי כ"ח תמוז "ערב ראש חודש מוקדם" - תפילת "יום כפור קטן"

הכנת הבגדים לבני אשכנז לתשעת הימים

סיום הכיבוש והגיהוץ, לבני אשכנז (למנהגם), לקראת "תשעת הימים": השנה, עקרונית עד השבת. אולם, יש לציין, שנפסק בשולחן ערוך רמ"ב, א: "מתקנת עזרא, שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת, מפני כבוד השבת", ושני טעמים לדבר א. שיהיו הבגדים מוכנים ללבישה בשבת. (לא לכולם יש מכונת ייבוש, לא תמיד יש שמש, יש לקפל לגהץ...) ב. שיהיו פנויים ביום ששי, ערב שבת קודש, להכנת צרכי השבת.

אמנם, כיום, שישנן מכונות כביסה וייבוש אוטומטיות יש שנטו להקל, כשיש צורך (כגון שהגיעה הכביסה או התלכלכה ביום ששי, ובפרט השנה, שאסורים בני אשכנז לכבס כל תשעת הימים), "ובתנאי שיספיקו להכין צרכי השבת כראוי, ולגמור בעוד היום גדול" – שו"ת אור לציין ב, ל"ז שו"ת יחוה דעת ז, י"ח וכמובא בספר שמירת שבת כהלכתה פרק מד הערה י"ג. ואף שלדעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל שם, דווקא בכיבוש במכונה ביום ששי, יש פחות כבוד לשבת, כיון שכשמפעילים מכונת כביסה, שמים כבר גם בגדים לשבוע הבא... ויוצא זלזול בכבוד השבת שביום ששי, עוסקים בכביסה של השבוע הבא... אולם בשנה זו, שבשבוע הבא אסורים לכבס, בשעת הצורך, כשלא הספיקו, יש להקל ולכבס בערב שבת, כשהייבוש הגיהוץ והקיפול יסתיימו בזמן.

הבגדים הצריכים הכנה לבני אשכנז: בגדים עליונים מכובסים ומגוהצים, אבל בגד של זיעה: דעת הגאון רבי שמואל ואזנר זצ"ל ב"מבית לוי" הלכות תשעת הימים – אב תשפ"ג עמ' ז הערה ד: "בגדי זיעה אפשר להקל ואין צריך להכניס על ידי לבישה קודם ראש חודש אב וכו' כיון שמחליף לצורך ואין זה לתענוג". יש לציין, שלעניין הכנת הבגדים בני ספרד מחמירים שלקראת "שבוע שחל בו" יש להכין גם "בגדי זיעה", כדברי הגר"ע יוסף זצ"ל: יש להכין גם לבנים וגרביים לפני שבוע שחל בו ע"י לבישתם חצי שעה. (ילקוט יוסף ח"ה עמ' תקס"ד) אולם השנה, ההכנה להם ליומיים בלבד בערב שבת "חזון" ז' אב..

הערה: אף שיש פוסקים, שאף בני אשכנז, לכתחילה, יכינו גם בגדי זיעה, אבל אם לא הספיקו, או השתמשו כבר בכולם, מותר להחליף לבנים, גרביים וכן חולצה הנוגעת בבית השחי (כשלובשים גופיה קיצרת שרוולים) במכובסים. כמפורש בדברי גדולי ההוראה בדורנו - להלן עמ' 12. ובגדי קטנים, מותר לכבס ב"תשעת הימים" ואף למלא מכונה – כמפורט להלן.

אופן הכנת הבגדים: יש ללבוש את הבגד זמן מה, לדברי בן איש חי דברים, ו הובא בכף החיים, צא – **שעה אחת**. ואמר לי הגרי"ש אלישיב זצ"ל שבימים מאד חמים די **ברבע שעה** בגד בגד ולא כמה בגדים זה על זה. (שלא כ"דעת קדושים" יו"ד שפ"ט שאפשר מספר בגדים יחד לשעה). **בגדי ילדים** עד שהגיעו למצוות – אין צורך להכין (שמעתי מהגרי"י נויברט זצ"ל).

הכנת בגדי איש על ידי אישה - בני אשכנז שלא הספיקו להכין בלבישה את בגדיהם המכובסים לפני ראש חודש [ובני ספרד - שלא הספיקו להכיןם לקראת "שבוע שחל בו"] יש שאסרו לאשה או אחות ללבשם במקומם לזמן מה, משום איסור "לא תלבש" (דעת הגר"א בנצח והגר"י טשזנר שליט"א), ולדעתם, **הוא הדין בזוג הבא לכותל המערבי** ומחויב בקריעה, ויש עמם חולצה ישנה אחת, שלו או שלה - **אסור** לגבר ללבוש את שלה ולה את של בעלה לקריעה (אפשרי מן הדין לקרוע באותו בגד עד 5 פעמים), משום שאיסור "לא יהיה כלי גבר על אישה" **דאורייתא** וחובת קריעה **דרבנן**. והעיר מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שיתכן, מכיוון שחולצה קרועה אין הדרך ללבשה אלא נזרקת לפח (והרי אסור לאחות ולתפור הקריעה בכותל), ועל כן, יתכן שלאחר שקרע האיש, שוב אין על החולצה שם חולצה של איש, ויהיה מותר גם לאישה ללבשה לקריעה. ויש לציין, שבשו"ת מנחת יצחק ב, ק"ח אוסר לאישה ללבוש בגד פנימי של בעלה אפילו בצנעה ואפילו לא בשעת הצורך, שעל כל פנים עוברת על איסור דרבנן.

שכחו להכין

אפשרי בשבתות שנותרו, עד לצום, להחליף בגד, בלא לומר שמכינים לימות החול. ועדיף להחליף לפני הליכה לתפילה או לאחר מנוחת הצהריים. **מגבות שלא הוכנו** אפשר לחלקם בין הנוטלים ידיים לסעודה בשבת, וינגב כל אחד במגבת אחרת. **שכחו גם בשבת:** יש שהתירו להניח הבגד על הרצפה (במקום שאינו נקי לגמרי) במשך כחצי שעה. או לדרוך ולרמוס עליו, אולם שמעתי ממרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל שאין לסמוך על זה אלא לעניין לבנים וגרבים (למחמירים להכיןם), ולדעתו, מועיל יותר, להניח את הבגד המכובס תחת המזרון, ולישון עליו בלילה.

שבת פרשת "מטות מסעי" - חזק - ראש חודש אב

הדלקת הנרות בירושלים – 7:05

ראש חודש אב שחל בשבת: מצוה להרבות בסעודת ראש חודש (או"ח תי"ט) וכשחל בשבת, עושים מאכל אחד יותר ממה שרגיל בכל השבתות, כדי שיהא ניכר כבוד ראש חודש (משנ"ב תי"ט, ב).

הפטרה: "שמעו דבר ד'" ובני ספרד מוסיפים פסוק ראשון ואחרון מ"השמים כיסאי" **במוסף** - נוסח "אתה יצרת" שיר של יום – **קד ואין אומרים אב הרחמים ולא "צדקתך וגו' במנחה**

מוצאי שבת – 8:20 רבנו תם – 8:56

הערה חשובה: משבוע זה, זמן ה"שקיעה" מתחיל להקדים, מידי שבוע בכמה דקות, נא לשים לב !!

הנהגות השבת

שרים בשבת בתפילות ובזמירות שבסעודות כרגיל, אף מי שאינו רגיל לשיר זמירות בכל שבת (שו"ת אגרות משה או"ח ד, קי"ב). ואף שיש מקומות ששרו "לכה דודי" בניגון "א-לי ציון ועריה" (פרנקפורט ועוד) יש שהתנגדו לכך (תרומת הדשן) כי אין אבלות בשבת. ויש שבסעודות שבת אינם שרים זמירות שאינם של שבת. בן אשכנז הטובל בכל שבת בבוקר – **טובל כרגיל**. בשבת, אף בני אשכנז, הנוהגים איסור אכילת בשר ושתיית יין מכניסת חודש אב, ולא מיום ב' אב כבני ספרד, מכל מקום, בוודאי שבשבת **אוכלים בשר ושותים יין** כרגיל אפילו בסעודה שלישית אפילו אף פעם לא אוכלים בשר בסעודה ג'.

מוציאים שני ספרי תורה, **בראשון** קוראים פרשיות השבוע. ונוהגים שלא להפסיק במסעות שבפרשת מסעי עד פרק לג פסוק מט (מ"ב תכ"ח, כ"א ולוח לא"י). **ובשני** מ"וביום השבת וגו' ובראשי חדשיכם וגו'.

הבדלה: בני ספרד מבדילים על היין והמבדיל בעצמו שותה מהיין (שו"ע תקנא, י שמוותרת שתיית יין של מצוה, אף בשבוע שחל בו). מנהג בני אשכנז: אם יש קטן [לא קטנה] שהגיע לגיל חינוך לברכות (בן חמש) אך אינו יודע מחורבן בית המקדש" היינו אינו יודע מביטול הנסכים בחורבן, בבית המקדש (יעב"ץ) – נותנים לו לשתות את היין (משנ"ב שם, ע). **אין כזה קטן** – נותנים לבן שטרם הגיע למצוות (בן י"ג). ומרן הגרשז"א זצ"ל אמר לי, כיוון שלא ברור לגמרי באיזה גיל ילד מדובר, היה שותה את היין בעצמו.

הערה: יש שפושטים את בגדי השבת מיד לאחר ההבדלה (קרא עלי מועד ד, הערה כ"ב) והעיד הגר"ח קנייבסקי זצ"ל שכן נהג החזו"א. [ואמנם, כבר העיר הגר"ח ק"ק זצ"ל שהחזון איש נהג כן בכל מוצ"ש] אמנם, מו"ר הגרשז"א אויערבך זצ"ל הורנו בישיבת קול תורה שאין לרוץ בדחיפות להחלפת בגדי השבת שלא להיראות כ"בורחים" מן השבת. ובספר שערי נחמה שהגרי"ש אלישיב זצ"ל סבר, שבכלל אין צריך להחליף מיד את בגדי השבת.

הכניסה לחודש אב

"משנכנס אב ממעטים בשמחה", אמרו חכמים: **"כל המתאבל על ירושלים, זוכה ורואה בשמחתה, שנאמר: "שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה, שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה" (תענית כ"ו, ל).**

"ממעטים בשמחה" – **השנה רק ממוצאי שבת**. שאלה: **האם אין שמחים כלל ?** לדעת משנ"ב עפ"י המג"א ודעת התוס' – **"אין שמחים כלל"**. אמנם, לדעת רוב הפוסקים ממעטים רק בדברים שתיקנו חכמים כדלהלן, ובכל אופן ובכל עת "פיקודי ד' ישרים משמחי לב" ו"עבדו את ד' בשמחה" (פרט ללימוד תורה ביום תשעה באב עצמו). ותמיד יש לקיים את מצוות הבורא יתברך, באהבה ובשמחת הלב, בשלימות. **כתב "בן איש חי"** בהקדמה לפרשת דברים: "חודש זה נקרא אב, שהוא עתיד להיות אב לכל החדשים, מאחר שנעשו בו רעות, מוכרח שיהיו בו טובות מרובות יותר מכל החדשים, על דרך הכתוב "שמחנו כימות עיניתנו, שנות ראינו רעה".

מנהגי אבלות – משנכנס אב תשפ"ה

מנהגים שלכל העדות מכניסת ראש חודש אב – השנה ממוצאי ש"ק

בן ישראל שיש דין ודברים עם גוי, ישתמט ממנו, כי "ריע מזליה" (שולחן ערוך תקנ"א, א)

א. איסור בנין של שמחה

1. אין לצבוע בבית, לסייד, לקשט (גבס, ציור) אפילו התחילו קודם ראש חודש (בא"ח דברים, ג). הדבקות טפט מותרת עד שבוע שח"ב (שו"ת אג"מ ג, פב). ואין שותלים נטיעות ופרחים לנוי, בגינות או באדניות. המשך שיפוצים לצורך מגורים הכרחיים – מותרים עד תשעה באב אך לא לנוי והרווחה.

2. מותרים: תיקוני אינסטלציה, צביעה אחרי שריפה ר"ל, סיווד עקב רטיבות או עובש (קובץ מבית לוי י"ג, עמ' כ"ג). מותרת התקנת דוד שמש, סורגים, טלפון נייד, מזגן בלי הגימור הסופי (שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל).

3. אין חותמים חוזה על קניית או שכירת דירה א"כ בחשש הפסד או שמא יקדים אחר, ויחתמו על זיכרון דברים בלבד. ואין נכנסים לדירה חדשה א"כ בצורך גדול כגון מחמת שכירות יקרה, ובתנאי שיקדימו הכנסת חפצים לפני ר"ח (שו"ת לבושי מרדכי א, ק"א). וברכת "הטוב והמטיב" מברכים אף בימים אלו (ביה"ל רכ"ג, ג). וכידוע, מרן החזון איש זצ"ל לא הייתה דעתו נוחה מחיפוש דירות בבין המצרים.

4. ניקוי הבית: יש להימנע בימים אלו מלנקות את הבית (דעת הגרשז"א אויערבך זצ"ל בהליכות שלמה י"ד, כ"א. וכן כתב בקובץ מבית לוי י"ג, עמ' כה בשם הגר"ש וואזנר זצ"ל), ויש שאינם מנקים כרגיל (בפרט בירושלים ת"ו) אלא בשינוי, בהפחתת חומר הניקוי ובוודאי שאין להשתמש בפוליש (מבריק) ולא לצחצח חלונות ופנלים

(ש"ת שלמת חיים להגרי"ח זונפלד זצ"ל ד, ד בשם הגר"ש מסלנט זצ"ל ובאורחות רבנו ד, קל"ג בשם מרן החזו"א זצ"ל). אמנם, במקום שיש ריבוי לכלוך – מותר, וכשתינוקות יושבים על הרצפה, מנקים כרגיל (התעוררות תשובה ג, ל).

ב. נגינה

אסורה, נגינה, אפילו לא לפרנסה ואף לא לפני גויים, אלא א"כ נגן מקצועי שאין לו מה שיאכל (ביה"ל שם). העוסקים במקצועות המוזיקה – עיבוד, הלחנה, הקלטות – מותרים בצנעה. לדעת בעל אגרות משה, אין להשמיע מוזיקה, אף לא לקטנים משהגיעו לגיל חינוך (6 - 7). ונראה, שיש להימנע אף משירה בפה – אלא אם כן, לצורך התעוררות בתפילה או בלימוד או למי שסרה ממנו חדות החיים, ובצנעה (דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל). המתפרנס מלימוד נגינה, ויש לו הפסד ממון, ואיבוד זמן הלימוד, אפשר להקל, עד "שבוע שחל בו".

ג. נסיעות וטיולים

ראוי להימנע, מנסיעות בדרכים או באמצעים שיש בהם סכנה, בפרט מטיסות שאינן הכרחיות (קובץ מבית לוי י"ג, עמ' כ"ב) פרט, לצורך מצוה או לקברי צדיקים (יום פטירת האריז"ל ה' מנ"א) או ביקור בארץ ישראל, זהירות מיוחדת, בימים אלה, בשימוש בטרמפים.

ד. שידוכים

בני ספרד – נמנעים מראש חודש מעריכת מסיבת "אירוסין" ורק עושים "ווארט" (משמעות השו"ע תקנ"א, ב בן איש חי דברים ובכה"ח). **בני אשכנז** – מותרים בכיבוד קל בלי ריקודים ונגינה ורק בשירה בפה (משנ"ב, ט"ז).

ה. קניות

ממעטים במשא ומתן כולל קניית חפצים, בגדים, רהיטים אפילו שאינם טעונים שהחינוך, ואפילו לצורך שימוש אחר תשעה באב, ואפילו לא עבור קטנים (שמעתי מהגרי"י פישר זצ"ל) – ובפרט לא תכשיטי זהב וכסף. אפילו לא נעלי "תשעה באב" אא"כ אין אחרים, יקנו פשוטים (קרוקס) – הגר"מ פיינשטיין זצ"ל.

קניות המותרות

- א. מותרת קניית צרכי נישואין הסמוכים לאחר תשעה באב (משנ"ב, י"ד).
- ב. לצורך פרנסה, מותרת אפילו קניית רכב, ולברך שהחינוך לאחר ת"ב (ברכב משפחתי מברכים "הטוב והמטיב", ברכה המותרת בימים אלו).
- ג. מותר לקנות מצרכי מזון, כולל בשר שהרי אכילת בשר מותרת בשבת, ובסעודת מצוה וכו'.
- ד. **דבר אבד**, כגון שהמחיר עלול לעלות או כשישנה הזדמנות חד פעמית - מותרת (הגרי"ש אלישיב זצ"ל) ועדיף לקנות ולבוא לקחת אחרי תשעה באב.
- ה. מותר להזמין רהיט ויש לקבלו אחרי ת"ב, הגיע לפני – יש לכוון שלא לזכות בו אלא לאחר ת"ב.
- ו. צרכי בריאות הגוף – מותרת קניית מאורר, משקפיים, שעון, הלבשה אישית. כשאינן יותר. ושמעתי מהגרי"י פישר זצ"ל שעד שבוע שחל בו ת"ב עדיף לקנות לבנים וגרבים חדשים מאשר לכבס ישנים (לבני אשכנז).
- ז. קניית ספרים - מותרת, כל הנחוץ ללימוד, והוא הדין ציצית תפילין ומזוזות (דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל והגרי"ש אלישיב זצ"ל).
- ח. קניה ונתינת מתנות – כנראה מותרת (לתקן שנאת חנם). פרט ליום ת"ב עצמו ואמר לי הגרי"ש אלישיב זצ"ל – "לא זר פרחים מפואר" .. מתנה לבר מצוה, ברית – נחשבים "כדבר אבד" כי אם לא יתנו כעת, אולי לא יתנו לעולם (הגרי"י שורץ זצ"ל). מתנה ללידה עדיף לתת לתינוק ולא לילודת (שמעתי מהגרי"י נויבירט זצ"ל).

ו. עשיית בגדים

1. אין לתפור, לסרוג, לרקום בבגד חדש, אפילו לא ייגמר קודם ת"ב (בן איש חי) איסור מיוחד בתפר או רקמה של שתי וערב (שבטלה אבן השתייה), מצוי בתיקוני גרביים. להגר"ע יוסף זצ"ל אין לעסוק אפילו לא בגזרות בבד. ויש מתירים (בצל החכמה ושבת הלוי).

2. **תופרת מקצועית:** שנמסרה לה העבודה לפני ר"ח. מותרת להמשיך ולתפור עד שבוע שחל בו (ביאור הלכה) - אפילו במכונה ובמעשה אומן, אך להעביר את הבגד ללקוחה אחרי ת"ב.
3. **תיקונים בבגד ישן:** תפירת כפתור, קרע, טלאי מותרים (כף החיים) אך אין ראוי לאגור את כל התיקונים המצטברים בשנה, לימים אלו (הגר"מ פיינשטיין זצ"ל) אבל, תפירת בגד מחדש אחרי פירוק, והפיכת חצאית מצד לצד מוגדרת ככיבוס ואסורה (מין החזון איש זצ"ל). **מכפלת בבגד חדש – אסורה (כסיום בגד).**
4. **וילונות כלי מיטה – מותר לתפור,** כיון שאינם בגד. ומכל מקום אין לתלותם אלא כשיש צורך לצניעות, הגנה משמש וכדומה (שמעתי מהגר"מ הברשטם זצ"ל)
5. **אריגת גובלן,** כיסוי חלות, שטיחונים – מותרים (שמעתי מהגר"ח פ' שיינברג זצ"ל) מותר לנערות במחנה קיץ לעסוק בעבודות רקמה (הגר"ש"ז אויערבך זצ"ל בשלמי מועד עמ' תפ"ט והליכות שלמה עמ' תכו).

אכילת בשר ושתית יין

- לבני אשכנז ולבני ספרד – השנה, ממוצאי שבת – ראש חודש. סיבת האיסור:** בטלו קורבנות, בטל ניסוך היין ולא משום אבלות (אבל ר"ל מותר בבשר ויין "תנו יין לאובד וגו'")
- איסור אכילת בשר כולל:** בקר, עוף, ואפילו תבשיל שנתבשל עם בשר ואפילו רק מרק צח שהתבשל בו עוף – אסורים. דג ומאכלים בטעם בשר (טבעול) – מותרים. נפלה חתיכת בשר בתבשיל – יש פי שישים התבשיל מותר באכילה.
- איסור שתיית יין כולל:** מיץ ענבים, מיץ צימוקים, תבשיל או עוגה שיש בהם יין. אם טעם היין מורגש – אסורים (דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלא כט"ז) אבל משקה בטעם יין - מותר. **מותרים בשתייה:** ויסקי, קוניאק, ליקר, ערק, וודקה וכדומה (לא נוסכו על המזבח) מעט יין, להירדם כשאין כדור שינה – מותר (שדי חמד).

יוצאים מן הכלל באיסור בשר ויין

- א. **חולים ר"ל, מחלימים, וחלולים – מותרים בבשר,** ואם די להם בעוף - יעדיפו עוף (רוב הקרבנות מן הבקר).
- ב. **מעוברות ומיניקות – מותרות בבשר עוף עד ז' באב וכן יולדת תוך שלשים ללידה – מותרת בבשר.**
- ג. **קטנים – לדעת המשנ"ב אין להאכילם בשר.** אך הביא בשם הח"י אדם - שאין להחמיר בקטנים לפני גיל מצוות, אלא בשבוע שחל בו. אף למחמירים: **המנהג למעשה:** שעד גיל חינוך 6-7 - אין לאסור (דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שו"ת דברי יציב לאדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל או"ח ב, רלו וחנוך לנער להגר"י בלוי זצ"ל כ"א, ה).
- לדעת הגר"ע יוסף זצ"ל – בשר שנשאר משבת מותר לקטנים אף שהגיעו לגיל חינוך. ולגר"ש אלישיב זצ"ל – לילדים שהגיעו לגיל חינוך (6-7) אף שנשאר משבת, אין להאכילם, רק עוף או תבשיל של בשר.
- ד. **הטועה וברך על בשר או יין – יטעם מעט (שדי חמד ושבת הלוי')**
- ה. **סעודת מצוה:** כל שנה, מראש חודש עד שבוע שחל בו – כל המשתתפים מותרים בבשר ויין. משבוע שחל בו – מותרים בעלי השמחה, קרוביהם ועוד עשרה וכן הנשים המוזמנות תמיד לשמחה כזו, אך אין לשלוח לבית (מ"ב, ע"ה). השנה לעניין זה אין דין "שבוע שחל בו", על כן עד ערב שבת חזון כל המשתתפים בסעודה – מותרים בבשר ויין.

מהי סעודת מצוה: ברית מילה (אפילו שלא בזמנה) פדיון הבן (אפילו נדחה) ובעלי הברית מותרים בכל הסעודות באותו יום (התעוררות תשובה), סעודת בר מצוה: ביום שהגדיל או כשהחתן דורש – (חיי אדם).

- ו. **סיום מסכת:** אם רגילים לעשות תמיד סיום בסעודה, מותרים בבשר ויין (מ"ב, ע"ג). ומותרים לאכול אף אלו שלא למדו עמהם אלא שרגילים להשתתף בסעודותיהם משום רעות. **סיום לעניין זה:** ספר במקרא (ישועות מלכו עשה סיום במוצאי ת"ב על איכה). מסכת משניות (לגר"ע יוסף זצ"ל אם למד שלא בעיון – יעשה לעצמו בלבד). כולל אבות דרבי נתן או מסכת סופרים אבל לא מסכת דרך ארץ (מהרש"ם). סדר משניות – אפילו לא בעיון, מסכת בבלי או ירושלמי וכן המסיים חיבור ספר.
- בסיום במחנה או קייטנה – מותרים כולם בבשר (קיצור הלכות בין המצרים לגר"מ פיינשטיין זצ"ל והסכמת הגר"ש"ז אויערבך זצ"ל).** אבל לא יוזמים "סיומים" לשם כך.

הערה: לעניין טעימה ממאכלי שבת חזון – להלן עמ' 14

איסור כיבוס וגיהוץ

לבני אשכנז: כאמור, האיסור מראש חודש. האיסור כולל: אפילו להניח לאחר ת"ב, ואף לא למסור למכבסת גויים, כולל ניקוי יבש (אגרות משה) גיהוץ ככיבוס (הגרי"ש אלישיב זצ"ל) מותר לבעל מכבסה אשכנזי לכבס לבני ספרד. **ניקוי כתם מקומי בבגד:** מותר, אפילו נתלכלך לפני ר"ח, אבל רק כשאינ אחר. ומותר אפילו ישנם שלשה כתמים בשלשה מקומות בבגד – כי אין בזה שמחה, והסחת דעת מהאבלות (הגרי"ש אלישיב זצ"ל). **ניקוי אבק במברשת** (אף בכובע) – **מותר** (קרא עלי מועד הובא בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל). ובפרט, כשהדבר נוגע לכבוד הבריות - מתירים.

יוצאים מן הכלל באיסור כיבוס

א. לכלוך שאם לא יכובס מיד, לא יתנקה מן הבגד – מותר לנקותו.
ב. התלכלכו כל בגדיו מותר לשטוף במים בלי סבון כולל גרביים ולבנים (כתם מקומי מותר כנ"ל אפילו בסבון)
ג. בגדי ילדים קטנים, מותר לכבס ואף למלא מכונה: עד גיל 5-6 (דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל). והוסיף: ומה שכתב במ"ב, פ"ג מ"מ לא יכבסו הרבה ביחד", הדבר אמור ביחס לאופני הכיבוס שנהגו בעבר, אבל בכיבוס ביתי במכונת כביסה, לא נאמרה מגבלה זו, ואף מותר לתלותם בפרהסיה, כשניכר שהם של קטנים (כל זה מהגרי"ש אלישיב זצ"ל) כולל כלי מיטתם (שמעתי מהגר"מ הלבשרטם זצ"ל).

בגדי ילדים הגדולים יותר, מותר לכבס – רק עד שבוע שח"ב (לאשכנזים) בגד בגד, לפי הצורך. התלכלכו כל בגדי הילד ולצורך ש"ק – יש להתיר אפילו בגיל 8 (דעת הגר"ש וואזנר זצ"ל). **ד.** מי שאין לו אלא חלוק אחד מותר (אף לגדול) לכבס מראש חודש עד השבת (משנ"ב תקנא, כ"ט). **ה.** כיבוס פאה (כשרה): הגר"ח פ"ש שיינברג זצ"ל הקל. לגרי"ש אלישיב זצ"ל רק אם אין כיסוי אחר משום כבוד הבריות. ולדעת הגר"ש וואזנר זצ"ל בקובץ מבית לוי, בין המצרים חפיפה וסירוק על ידי מומחית – אסורים, שזה ככיבוס וגיהוץ, אבל חפיפה וסירוק בבית כסריקת שיער הראש המותרת. מכל מקום, **מותרים** ריענון והתנת ספריי.
צחצוח נעליים: בשעת הצורך, מותר ללא הברקה. **ולכבוד ש"ק** (אף בני אשכנז) מותרים לצחצח כרגיל (שו"ת אג"מ או"ח ג, פ). ולדעת הגר"ש ז"א איערבך זצ"ל והגרי"ש אלישיב זצ"ל שלא לכבוד שבת - יש להימנע.

איסור לבישת והצעת מכובסים

לבני אשכנז – האיסור מראש חודש. **לבני ספרד** – מ"שבוע שחל בו" האיסור כולל: מגבות, מפות שולחן, כלי מיטה. ורשאים בני אשכנז לתת לספרדים להסיר חידושם מהכביסה, עד שבוע שחל בו (כגון לנוח מנחת צהריים עד שבוע שחל בו על סדינים שלא הספיקו האשכנזים להכין לעצמם – לפני ר"ח). לאורחים המצטערים לישן על מצעים משומשים – מותרת הצעת מכובסים (שו"ת מנחת יצחק י, מ"ד).
בסיכום - אין ללבוש מכובסים ומגוהצים, לא בגדי שבת בחול ולא חדשים אפילו אינם ראויים לברכת שהחיינו.

היתרים מיוחדים

א. לצורך השתתפות בשמחת ברית מילה (ההורים המוהל והסנדק – רשאים ללבוש אף בגדי שבת) פדיון הבן ובבר מצוה הבחור והוריו, ומסתבר שאף הכהן – לובשים בגדי שבת (הגרי"ש אלישיב זצ"ל) וכן הסבא יכול לחבוש השטריימל או כובע של שבת (אמר לי הגר"ש ז"א איערבך זצ"ל).
הערה: בבר מצוה אפילו ביום הבר מצוה או כשהנער דורש לא ישיר חזן ואין להפעיל מוזיקה אפילו מוקלטת (כן הורני הגר"ש ז"א איערבך זצ"ל לקראת בר המצוה של בננו היקר שלמה נ"י שנערכה בנוכחותו בליל א מנחם אב).
ב. לצורך שידוכים – אורחות רבינו ב, קל"ב שהחזו"א התיר כדי להיפגש ללבוש אפילו בגד חדש וכל שכן מכובס. והגרי"ש אלישיב זצ"ל הורני: "אם נראה שדבר זה יכול להועיל – מותר ללבוש בגדי שבת". ומ"מ לא לכבס או לגהץ, בכל הנ"ל.

ג. **לצרכי בריאות**. כגון בבית חולים ר"ל מותר ללבוש מכובסים. ד. כשצריך להיפגש עם אנשי שררה ושלטון או לצורך פרנסתו (שו"ת אגרות משה ובצל החכמה ד, קלח). ה. כיפה, כובע ופאה לא חדשים מותרים בחבישה אפילו מכובסים.

החלפת בגדים תחתונים הצמודים לגוף בתשעת הימים

להלן דעת גדולי הפוסקים לעניין החלפת בגדי זיעה במכובסים [כל הבגדים הצמודים לגוף שבימות הקיץ החמים מתמלאים בזמן קצר בזיעה]: **דעת מרן הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א** בשו"ת תשובות והנהגות חלק ה סי' קע: "אם נתמלא בגדו בזיעה או נתלכלך, אם מותר להחליפו בתשעת הימים: "ונראה, דאף למש"כ בשו"ת רב פעלים שאסור להחליף הכותונת מחמת זיעה, וכן ב"לחמי תודה" אינו מתיר אלא כשילבשו אחר, היינו דווקא בכותונת, אבל בבגד הסמוך לבשרו מודו דמותר להחליף, שבגד זה שכולו אך ורק משום זיעה לבד, אינו מחליף לתענוג כלל, ולא גרע מאיסטניס שמותר לרחוץ כיון שהוא רק למנוע צער ואינו לתענוג (כמבואר יו"ד שכ"א סעיף ג). שלגבי הגופייה כל אחד כאיסטניס ואינו יכול ללבושו כמה ימים, ודווקא בכותונת דאף שמתלכלך מהר ורגילים להחליפו יום יום, מכל מקום אין עיקרו משום זיעה לבד רק שמתראה בזה יופיו, ובזה ס"ל דאסור".

ולעניות דעתי **המיקל בגופיה אפילו בשבוע שחל בו יש לו על מה לסמוך**. שאין דינו כבגד לזה ומ"מ נראה דלכתחילה ראוי להכין אותו וללבושו קודם וכו' אבל לענין כותונת, נראה דבשבוע שחל בו ת"ב וכו' יניחנו כשעה אחת ע"ג קרקע (עיין שו"ת מנחת יצחק ח"י סי' מד שהביא מספר "לחם הפנים" דלהניח ע"ג קרקע כשעה אחת הוי כלבשו אחר), ורק קודם שבוע שחל בו ת"ב שאשכנזים לבד נהגו בו איסור מר"ח נראה להקל אם הכותונת התלכלכה או נתמלאה זיעה, מותר להחליף במכובס, וכמש"כ המ"ב (סי' תקנ"א ס"ק כט) דאם אין לו אלא חלוק אחד מותר לכבס מר"ח עד השבת (וה"ה שאם נתלכלך בגדו ואין לו עוד בגד נקי דמותר להחליף לבגד מכובס). **ובענין מגבות** בישיבות ומוסדות שמלכלכים מהר, הנה כשמוכח שמלוכלך כולו ורגילים להחליפו תמיד, לכאורה יש להתיר בתשעת הימים (וכ"כ בשלמת חיים סי' ריז), אבל היום שיש מטפחות מניר שמשתמשים בו אין להתיר, ועכ"פ בשבוע שח"ב ת"ב צריך להחמיר. **ואודות גרביים**, נראה שאם התלכלך בזיעה מאוס לאדם כמו גופיה, דינו כגופיה, ואם אצלו אינו מאוס כ"כ יש לדון שדינו ככותונת שצריך להחמיר ולהכין קודם, או להניחו על הארץ. ומצאתי ב"בן איש חי" שאוסר (דברים אות ד). וב"שלמת חיים" כתב דהכול לפי הענין ולמעשה נראה דבשבוע שחל בו ת"ב צריך להחמיר ולהכין קודם.

דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל הליכות שלמה, מועדים עמ' תכ "בגדי זיעה שלובשם על בשרו, וכן גרביים, אם מניעת החלפתם גורמת קושי – **מותר להחליפם**" הערה 40: ולענין תשעת הימים אין צורך להשליכם לרצפה לפני לבישתם. ובאות י"ח: "צריך עיון אם נוהג בבגדי זיעה איסור בגדים חדשים בתשעת הימים ובאבלות שלוש" הערה 41: חידושי כת"י למסכת מו"ק וכו' ". **שלמי מועד עמ' תפ לבנים ובגדי זיעה** – סבר רבנו, שבגדים התחתונים, גרביים וכדומה שלובשים על הגוף, **מותר להחליפם בתשעת הימים** (שו"ת רבבות אפרים ח"א סגי' שע"ג). ובשו"ת "אבני ישפה" להגאון רבי ישראל פסח פיינהנדלר זצ"ל חלק ג סי' נח ענף ב: **לבישת חולצה או פיג'מה לפני תשעת הימים**: "כתב הגאון הרב שמעון איידר (תלמיד מובהק להגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל) בספר קיצור הלכות בין המצרים (עמוד ט) שבגדים התחתונים, גרביים ופיג'מות שלובשים על הגוף מותר להחליף בתשעת הימים אם מניעת החלפתם תגרום צער או גירוי בעור. וכן כתב לי הגר"י שורש שליט"א ששמע מפי הגאון הגדול הגרש"ז אויערבך זצ"ל וכו' ולכן נראה, שאמנם הפיג'מה שונה מן החולצה, כיון שבדרך כלל הפיג'מה על הגוף, אבל החולצה לובשים על גופיה ארוכה ואינו נוגע בגוף כי אם בחלק מן היד. **ולפי זה יוצא** שבארץ ישראל שלובשים בקיץ גופיה עם כתפיות צרות ונמצא בית השחי מגולה, הרי החולצה היא בגד שנוגע בגוף, כי עיקר מקום הזיעה נוגעה בחולצה, והוא דומה לבגדים תחתונים שאין צורך ללבוש לפני תשעת הימים. אמנם, "אין לסמוך על זה, רק באדם שמזיע הרבה ומחליף בכל יום חולצה מחמת הזיעה".

הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל כתב ב"שלמת חיים" ח"ד סימן ד אות כט "בגדים ששכיח שמטונפים ואינם ראויים – הוי כמו בגדי קטנים" עכ"ל ואפשר להחליף. ובשו"ת שלמת חיים השלם סי' שלא: "אם לבש גרביים עד שאינם ראויים ללבישה לפי העניין – מותר להחליף".

דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל קונטרס הליכות הגרי"ש אלישיב זצ"ל עמ' 8: "מי שהוא איסטניס שאינו יכול ללבוש בגד מיוזע, והוא שכח להכין לפני ר"ח [ופשוט שהוא הדין כשנגמרו כל בגדי הזיעה הנקיים] **יש מקום להקל להחליף בגדים, כיון שהותרה לו הרחיצה, שאינה נחשבת אצלו תענוג**" עד כאן לשונו. ספר "ישא יוסף" ח"ג סוס"י קמ בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל: **בגדי זיעה הסמוכים לגוף יש מקום להקל להחליף אותם בתשעת הימים אם לא הכין מקודם** [ופשוט דהיינו אף אם נגמרו כל הבגדים שהכין].

וכן הורני הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ביקש שאביא לו שו"ע יו"ד והראני בפתחי תשובה שפ"ט, ד והוסיף, "אף שיש מדייקים לא כן". ועל כן, לדבריו, בשעת הצורך, אין להימנע מלהחליף חולצה שבבית השחי נוגעת בגוף.

פרוט אופן הכנה לצורך הלבישה ואם שכחו להכין – לעיל עמ' 6-7

איסור רחיצה

לבני אשכנז – מראש חודש והאיסור להם: אפילו בצונן כל הגוף בבת אחת. ולבני ספרד – מכניסת "שבוע שחל בו". **ויש לציין, שאף לבני ספרד** - לדעת הבן איש חי אפילו מראש חודש אין מתרחצים אלא כשמזיעים. **ילדים** עד גיל 6-7 מותרים להתרחץ כרגיל (דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

רחיצה המותרת: פנים ידיים (עד המרפק) רגליים (עד הברך) מותרים לרחוץ בצונן (משנ"ב, צ). **רחיצה להסרת לכלוך** (כולל זיעה מרובה) מותרת אפילו בסבון ומים חמים (הגרי"ש אלישיב זצ"ל). כשצריך רחיצה לניקיון (לא לתענוג) באותם מקומות בגוף, **עדיף במים חמים** מצוננים, כהסבר מרן הגר"פ שיינברג זצ"ל, כי לכלוך וריבוי זיעה לא עוברים בצונן, וא"כ מתרחצים כלתענוג.

הגדרת צונן: כל שאינו נהנה מחמימות המים, וההיתר רק איבר איבר, היינו תמיד יהיה איבר אחד מחוץ למים. ומכל מקום, אין להשתמש בסבון תמרוקים – (שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל). **רחיצה לבריאות:** המאושפז בבית חולים ונדרש להתרחץ - יתרחץ. וכל הזקוק לרחיצה מטעמי בריאות - מתרחץ, ובשעת הצורך אף בסבון ומים חמים. **מותרת רחיצה כרגיל, לצורך מצוה.**

טבילה לאנשים: מי שאינו מחסיר יום מלטבול – מותר למשנ"ב בצוננים. ושמעתי אפילו מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שאפשר אף בחמים, בתנאי שייצא מיד. במקוואות שמקפידים, שאין לטבול בלא רחיצה קודם - יש להתרחץ במים קרים, ולא את כל הגוף בבת אחת. אי אפשר בקרים - רוחצים בפושרים, כל שלא נהנים מחמימות המים. מקפידים אף להשתמש בסבון - ירחץ בסבון איבר איבר.

סיכה: לצורך מניעת גירוי וייבוש העור – מותרת אך לא לטיפוח ויופי. במקומות חמים ולחים התיר הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בספר "הלכות בין המצרים" שימוש במשחות, קרם ובושם.

סיכום דברים המותרים לכל העדות עד יום שישי ח' אב – ערב שבת דברים – חזון

1. קציצת ציפורניים לכבוד שבת. **2.** כיבוס בגדי ילדים אשכנזים הגדולים מגיל 5-6 בגד בגד לפי הצורך (לבני ספרד – מותר עד שבוע שחל בו, כל כיבוס). **3.** לבני אשכנז (אף מבוגרים) עדיף לקנות גרביים חדשים מלכבס ישנים (שמעתי מהגרי"ש פיינשטיין זצ"ל). **4.** "אם אין לו אלא חלוק אחד, מותר לכבסו עד שבוע שחל בו"

(משנ"ב תקנא, כט). 5. מותר לתופרת מקצועית להמשיך לתפור בגד חדש, אך למוסרו רק לאחר תשעה באב. 6. מותר לבעל מכבסה אשכנזי לכבס לבני ספרד, ולהבדיל לצורך אינם יהודים. 7. בסעודת מצוה מותר להשתתף אף לשאינם קרובים, ולכל מי שירצה. 8. מריטת גבות ושיער הגוף לנשואות ולבנות בגיל שידוכים.

לקראת שבת "חזון" - פרשת דברים – ח' באב

א. מנקים את הבית כרגיל, ללא שפשוף ומירוק והברקת חלונות, פורסים מפות מכובסות על השולחנות אך בני אשכנז לא מחליפים את המצעים, אא"כ כבר השתמשו בהם לפני ר"ח. לכבוד אורחים יש מתירים להציע מכובסים. אם קונים פרחים לכבוד כל שבת – אין להימנע אף לשבת זו (אבני ישפה).

ב. קציצת ציפורניים: נחלקו הדעות אם נאסרה בכל תשעת הימים. ולכל הדעות, מותר לקצצם בערב שבת (ראה נוב"י קמא יו"ד, צ"ט). וכן, כשחל ת"ב בראשון, כהשנה, מותר לקצצם לכבוד שבת "חזון" (משנ"ב תקנ"א, כ) והיינו בוודאי למי שרגיל לקצצם בכל ערב שבת (א"ר ויד אפרים, וכה"ח, מ"ח וראה הליכות שלמה יד, כ"ה).

ג. רחיצה לכבוד שבת וחפיפה (לבני אשכנז): בעש"ק "חזון" דברים - לדעת המשנ"ב רק פניו ידיו ורגליו בחמים ושאר הגוף בפושרים (כל שלא נהנים מחמימות המים), ואבר אבר (היינו לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל כשבמשך כל הרחצה איבר אחד מחוץ למים) וכן חפיפת הראש בחמים וכל זה בלא סבון. אבל כבר הורו הפוסקים שכאשר השיער שמן ומלוכלך וגם כשהגוף אינו נקי - מותר אף בסבון פשוט (לא שמפו + קונדישינר) ובמים חמים לפי הצורך – כך הורני הגרי"י פ"ש זצ"ל, שהרי גם ביום ת"ב עצמו הותר להתרחץ להסרת הלכלוך כל שאינו לתענוג. ויש שהתירו רחיצה לש"ק כמו בכל ע"ש (הגר"מ פיינשטיין והגר"א הענקין זצ"ל).

טבילה במקווה: הרגיל בכל ע"ש לטבול במקווה – מותר גם היום, בצוננים, ואם אינו סובל אלא חמים או שאין אלא מקווה של חמים - טובל אף בחמים, אך יזהר לצאת מיד (תוספות חיים על חיי אדם קל"ג, ל"ו וכה"ח שם).

ד. טעימת מאכלי בשר: לבני אשכנז – מותרת, בטעימה על קצה הלשון, בתנאי שפולטים הכול. לבני ספרד – אף בבליעה, אך רצוי אחרי חצות היום.

ה. בגדי שבת: מנהג ארץ ישראל ועפ"י הגר"א, לובשים כרגיל (שלא כהרמ"א שיש להישאר בבגדי חול) ולובשים מכובסים אפילו לא הוכנו, (דעת הגר"ח פ"ש שיינברג זצ"ל כדבריו: "לא מסתבר שיהיה אסור בגד מכובס לכבוד שבת") ולדעת האגרות משה, כשאין מכובסים, מותר אף כותונת חדשה לכבוד ש"ק, אמנם, לדעת הגר"נ קרליץ זצ"ל שיש להחמיר בזה אף לבר מצוה ולחתן. וראוי להתלבש סמוך לשבת.

הערה: בני ספרד יכינו בגדים לתשעה באב היינו בלבישתם לזמן מה, ולדעת הגר"ע יוסף זצ"ל יש להכין אף גרביים ובגדים תחתונים. לא הכינו יכינום בשבת כנ"ל.

הכנות לתשעה באב: רצוי להכין מערב שבת את הדרוש למוצאי שבת, כגון מגילת איכה, קינות, כרים וכיסאות לשיבה נמוכה ונעלי תשעה באב, כיון, שבמוצ"ש אין כל כך זמן להכיןם.

שבת פרשת דברים – "חזון" ח' באב

הדלקת הנרות: בירושלים – 7:00

הנהגות השבת

אין אבלות בשבת, מכל מקום בבית הכנסת משאירים את הפרוכת של חול

מעלת תפילות שבת "חזון": תפילות עם ישראל בימי "בין המצרים" שמתפללים בלב נשבר, מתקבלות לרצון יותר מתפילות כל השנה. ובפרט בשבת "חזון" יש להיזהר להתפלל בכוונה, כי תפילות היום הזה ממעלות את כל תפילות השנה, כי היא בבחינת תפילה לעני" (מהרש"ם מברעזן בתכלת מרדכי תהילים קט"ז, א).

שרים בשבת בתפילות ובזמירות שבסעודות כרגיל, אף מי שאינו רגיל לשיר זמירות בכל שבת (שו"ת אגרות משה או"ח ד, קי"ב). ואף שיש מקומות ששרו "לכה דודי" בניגון "א-לי ציון ועריה" (פרנקפורט ועוד) יש שהתנגדו לכך (תרומת הדשן) כי אין אבלות בשבת. ויש שבסעודות שבת אינם שרים זמירות שאינם של שבת. הטובל בכל שבת בבוקר – **טובל כרגיל**.

קריאת התורה: קוראים לכהן עד "ככוכבי השמים לרוב" כדי להתחיל ללוי בדבר טוב. ואת הפסוק: "**איכה אשא לבדי וגו'**" קוראים בניגון של איכה (ראה ספר הקריאה בתורה כהלכתה). **אמנם, החזון איש** לא התיר לקרוא גם לא את ההפטרה, בניגון של אבלות בשבת (דינים והנהגות יט, ז). **ההפטרה**: "חזון ישעיהו וגו'" עד "ושביה בצדקה" (ישעי' א) כנהוג בניגון איכה. **חתן** העולה לתורה מזמרים לו כרגיל, ובקידוש מגישים פשטידה (קוגל) כרגיל. בשבת **אוכלים בשר ושותים יין** כרגיל אפילו בסעודה שלישית אפילו אף פעם לא אוכלים בשר בסעודה ג'.

אומרים "**אב הרחמים**" אמנם אין אומרים במנחה "צדקתך צדק וגו'" (קרא עלי מועד)

אחר חצות היום: (12:45)

נוהגים שאין מטיילים בשבת ערב תשעה אחרי חצות, ולא מבקרים קרובי משפחה או חברים [פרט לביקור חולים ר"ל או לצורך], ונוהגים שלא ללמוד דברי תורה רגילים ואכן ברמ"א שאין אומרים פרקי אבות, ויש להקדים אמירת שמו"ת ולימוד עם הילדים. אמנם, המשנ"ב בשם הט"ז מפקפק מאד על מניעת לימוד בשבת, ומסיים: והלומד בשבת אחר חצות גם לא בדברים ה"רעים" (איכה, נבואות החורבן וכו') לא הפסיד שכרו אפילו חל ת"ב עצמו בשבת, ואלמד עליו זכות. הרגיל בכל שבת אחה"צ לדרוש ברבים, מותר גם בשבת זו, שלא תהיה אבלות בפרהסיא (שש"כ ס"ה, הערה מ"ה). הסיבה לאיסור לימוד תורה בכל ערב ת"ב מחצות היום – שכל הלומד, מהרהר במה שלמד עד היום שלמחר, ויבוא להרהור בדברי תורה בתשעה באב – מרן החת"ס.

הערה: כדאי להתפלל בשבת זו "מנחה גדולה" (1:19) כדי שתהא שהות לסעוד סעודה שלישית בנחת ולסיימה לפני שקיעת החמה (7:39).

"הכנות" לצום בשבת

אין לומר בשבת נאכל ונשתה כדי שיהא כוח לצום מחר, עם זאת, מותר לאכול מאכלים ומשקים הנחשבים כמחזקים לקראת הצום. ומותר לבלוע "קלי צום" וכדומה, כיון שאינם לרפואה, ואי אפשר לבלעם בלילה, על כן, אין בבליעתם, הכנה משבת לחול. ויש שכתב, שהנוהג לבלוע לפני צום, גלולה שתימנע ממנו הרגשה רעה והקאות יבלענה במוצ"ש בלי מים (הגר"ש דבילצקי זצ"ל) אמנם, לדעת הגר"ש וואזנר והגר"מ הלברשטאם זצ"ל אפשרי להמיס בע"ש או לטפטף לתוך משקה כל כדורים או טיפות טבעוניות, להקלת הצום, ולשתותם בשבת כדרך שתיית משקה רגיל.

סעודה שלישית

מותר לאכול בסעודה זו אפילו כסעודת שלמה בשעתו, כולל עוף או בשר, ושתיית יין, אף שבדרך כלל אין אוכלים אותם בסעודה שלישית אלא "שיאכלנה בדאבון נפש" (שו"ע תקנב ומ"ב כ"ג), היינו שלא בחברת ידידים, אבל הרגילים בכך בכל שבת אל ישנו - שלא תראה כאבילות בפרהסיה. **שרים זמירות שבת** של סעודה שלישית כרגיל, אף אם אין נוהגים בכל שבת, כשם שהתירו בשר ויין (שו"ת אגרות משה ד, קי"ב). וחסידים ומתפללי ביה"כ"נ האוכלים כל שבת סעודה שלישית בצוותא, יעשו גם בשבת זו, ואולי ימנעו מריקודים. **מזמנים בברכת המזון** (אף שבסעודה מפסקת שבחול אין מזמנים) ואם הוא לפני השקיעה, שותים את כוס הזימון. **מסיימים את הסעודה מוקדם**, מכל מקום אין צורך באמירת תנאי כדי להמשיך לאכול ולשתות עד

שמותר (שעה"צ תקנ"ג, ז). ואף שנוהגים שלא לשתות מים בין מנחה לערבית לקראת מוצ"ש (שלא "לגזול את המתים") כשיש צום במוצ"ש - התירו לשתות עד השקיעה (בגדי ישע תקנ"ב בשם תוס' פסחים ק"ו).
הערה: יש להיזהר, שלא להכין בבית כנסת מקומות ישיבה, בפריסת מחצלות וכריות או "כיסאות תשעה באב" ספרי איכה וקנינות ובוודאי לא להסיר את הפרוכת, בטרם יצאה שבת. והגבאים יתנו דעתם לכך, מערב שבת.

מוצאי שבת וכניסת התענית

הגיעה **שעת השקיעה 7:39** וטוב להקדים מספר דקות, יש להפסיק את האכילה, השתייה, והזמירות. ומאז אסורים ברחיצה ובסיכה (המותרים בשבת), אבל אין חולצים נעליים ולא פושטים בגדי שבת. במשך בין השמשות מן השקיעה ועד צאת הכוכבים (8:14) ספק אם מותר לשבת על כיסא רגיל, מאידך אסור לשבת על הקרקע, על כן עדיף להישאר באותו מצב שנמצאים. (מין החזון איש שכב באותו זמן, אך ציין שאין זו הוראה לרבים). **ניקוי הפה משיירי האכילה לקראת השקיעה:** עדיף לשטוף במי פה, ומותר במברשת בעלת שיער רך, למי שאין חניכיו מדממות, יש להימנע בשבת בשימוש בחוט דנטלי (אפילו חתוך מע"ש) ואפשר בקיסם בזהירות.

כניסת התענית

הגיע **מוצאי שבת – 8:14** אומרים "ברוך המבדיל בין קודש לחול" וחולצים נעלי העור, [לדעת האדר"ת של ימין תחילה - כחליצה של מצוה] ולדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל וכן נהג החזו"א אין למהר ולפשוט בגדי השבת שלא להיראות כבורחים מן השבת. ולמעשה בבתי הכנסת מאחרים תפילת ערבית לאפשר להחליף הבגדים וכו' בנחת. אין ללבוש מכובסים, אלא את אלה שכבר לבשו בשבת או בשבוע שעבר יש המכינים נעלי תשעה באב בביהכ"נ מערב שבת, וחולצים נעלי השבת לאחר אמירת "ברכו". הלוקחים לביהכ"נ איכה או קנינות בשבת, יעינו בהם מעט בטרם יצאה השבת.

"זמן רבנו תם"

הנוהגים בקביעות בכל מוצאי שבת כזמן רבנו תם בכל ענייניהם - ינהגו כן גם במוצ"ש זו, ויישאו בנעליהם ולא יישבו לארץ, עד זמן רבנו תם - 8:51 (משנ"ב תקנ"ג, ו). אבל נוהגים כר"ת רק לעניין מוצ"ש ויום כפורים, ינהגו לעניין חליצת הנעליים, החלפת הבגדים וישיבה על הקרקע - בזמן שיטת הגאונים (המופיע בלוחות) (הגר"ש דבליצקי זצ"ל) ולדעת הגר"מ שטרנבוך שליט"א מהנכון להחמיר כזמן הגאונים רק לעניין חליצת הנעליים, כי רגילות לפעמים ללכת בבית בנעלי בית, ואין ניכר שמתאבל, ולאחר זמן ר"ת יחליף בגדיו וילך לבית הכנסת.

בבית הכנסת, מסירים את פרוכת ארון הקודש והמפות, והופכים הספסלים או מביאים כיסאות נמוכים.

בנות ונשים תורדנה מעליהן תכשיטי זהב וכסף של שבת (תכשיט הקבוע עליהן כל יום – אין צורך להורידו). אין להסיר איפור כשהדבר כרוך ברחיצה (ובוודאי שאין להימנע מלהתאפר משום כך לכבוד שבת).

הערה: היציאה מהשבת, כאמור, באמירת ברוך המבדיל וכו' אך בעיקר בהבדלה שבתפילה, ולכן לדעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בהליכות שלמה יד, ז שאולי לכתחילה תתפללנה גם הנשים ערבית במוצ"ש זה.

תפילת ערבית: אומרים "אתה חוננתנו", שכחו - אין חוזרים, כיון שעתידיים להבדיל על הכוס במוצאי התענית. ומכל מקום, אומרים ברוך המבדיל וכו' בטרם עושים מלאכה (משנ"ב תקנ"ו, ב). **המתפללים ביחידות** (יש אומרים שאף הנשים) - אומרים איכה והקנינות (חיי אדם קל"ה, י"ט ומשנ"ב תקנ"ט, ה).
חוזרים מבית הכנסת בליל תשעה באב ביחידות, כאבלים ואין להיפרד זה מזה בברכת "שבוע טוב או "לילה טוב" שזה בכלל שאילת שלום (מהרי"ל ומנהגי וורמזא, קכ"ב).

ברכת הנר

כשרואים נר – מברכים בורא מאורי האש, בביהכ"נ, לאחר ערבית לפני איכה – אבודרהם, של"ה ולקט יושר. ולבאור הלכה רצו ד"ה לא וכו' נכון שהבעל יברך בביתו ויוציא בני ביתו, בפרט לבני אשכנז החוששים לדעת

באור הלכה רצ"ו, ח שאישה לא תברך על הנר במוצ"ש - שש"כ ס"ה, הערה צ"ח). (ועדיף שכולם יישבו בעת הברכה – ביה"ל ריג"א). יש שכתבו, שעדיף לברך על שני נרות מצורפים מאשר על אבוקה – הגר"ש דבליצקי צצ"ל וראה ט"ז תקנ"ו, א וכן הוא בא"א מבוטשטש. ואפשרי לברך כל הלילה.

ברכת הנר לנשים: לדעת המשנ"ב אישה בת אשכנז, לא תברך לעצמה באף מוצ"ש, ברכת הנר. אמנם, לדעת פוסקים רבים יכולה לברך (קצוה"ש צ"ו, י"ב שו"ת אג"מ חו"מ ח"ב, מ"ז דעת מרן הגרשז"א צצ"ל בספר שש"כ ס"א הערה ס"ט ובשו"ת שבט הלוי ז, ע"ז, וכלשון הגר"ש וזנר צצ"ל: "ועכ"פ אין לשנות מנהג ישראל שכולם שומעים ומברכים על הנר בביהכ"נ קודם קריאת איכה, והנשים המברכות, תברכנה לעצמן בבית".

הבדלה לאוכלים בתשעה באב

יולדת, מעוברת או מניקה, וכן חולה ר"ל וכל שצריך לאכול, מבדילים לפני שאוכלים, אפילו מיד במוצ"ש בלי הפסוקים שלפני ההבדלה ובלי בשמים. ויכול בעל או אבא להבדיל עבורם (ויוצא גם הוא בהבדלה זו לעצמו). אישה שאין מי שיבדיל עבורה, תבדיל לעצמה, על מיץ ענבים ותשתה בעצמה (מרן הגרש"ז אויערברך צצ"ל) ולא תברך על הנר (דעת המ"ב ס' רצ"ט).

על מה מבדילים: לדעת הגרש"ז צצ"ל כנ"ל על מיץ ענבים. לדעת הגר"מ פיינשטיין צצ"ל שו"ת מנח"י ושו"ת שבט הלוי על "חמר מדינה" - תה או קפה חשובים עם סוכר, או בירה שחורה (ואמר לי הגרי"ש אלישיב ז"ל: מיץ תפוזים טבעי). **לבני ספרד**, יש לציין, שלדעת הגר"ע עובדיה יוסף צצ"ל "חמר מדינה" כל השנה, היינו דווקא: בירה, שאר משכרים, קפה חשוב, אך לא מיצים טבעיים! ואכן לאוכלים בת"ב, דעת הגר"ע צצ"ל שיבדילו לכתחילה על יין או מיץ ענבים, ויתנו לשתות לקטן. אין קטן, ישתה המבדיל מלוא לוגמיו בלבד. ספק אם חייבים במלווה מלכה במוצ"ש זו (שו"ת לב חיים)

אלו שאינם מבדילים בתשעה באב

1. עבור ילדים האוכלים – המנהג שאין מבדילים. (דעת הקהילות יעקב והגרי"ש אלישיב צצ"ל בשו"ת רבבות אפרים ג, שעא) ובשו"ת מהרי"ל דיסקין ושבט הלוי, שיכולים הקטנים עכ"פ להבדיל לעצמם. **2.** חולה הצריך רק לשתית מים בלבד – לא יבדיל בשביל כך (שבט הלוי ח, קכ"ט).

הצעת המיטות הדחת הכלים וסידור הבית מהשבת: יש להמתין עד למחרת, לאחר חצות היום (12:45) - ראה משנ"ב תקנ"ד, מ"ג. כלים מלוכלכים מותר להשרותם במים, ואם הם מדיפים ריח רע אפשר להקל בהדחתם עם כפפות או במדיח כלים, אפילו כבר במוצאי שבת. בלוח "דבר יום ביומו", שמוהר"א מבעלזא צצ"ל, לא היה מקפל טלית של שבת אלא למחרת לאחר חצות היום.

לקראת תשעה באב מנהג לומר לבני הבית, בשברון לב, "בעוונותינו, כך וכך שנים לחורבן בית מקדשנו" **תשפ"ה 1956 שנים לחורבן בית שני (יוסף אומץ, פרנקפורט ענ"מ, תתעה).**

זמן חורבן בתי מקדשינו

בית המקדש הראשון עמד על תילו 410 שנים (גמ' יומא, ט ע"ב) ונחרב בחודש אב שנת ג'של"ט לבריאת העולם על ידי נבוזראדן שר צבא נבוכדנצר מלך בבל, שכבש את ירושלים והחריבה. **יום החורבן:** על פי ספר מלכים ב' (כה, ח) - חרב הבית בז' באב, ואילו על פי ספר ירמיהו (נ"ב, י"ב) - נחרב הבית בי' באב. חז"ל יישבו סתירה זו בגמ' תענית כ"ט ע"א ותניא, אי אפשר לומר בשבעה, שהרי נאמר בעשור וגו' הא כיצד? בשבעה נכנסו נכרים להיכל, ואכלו וקלקלו בו שביעי ושמיני, ותשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור, והיה דולק והולך כל היום כולו שנאמר: "אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב" (ירמ' ו, ד). והיינו דאמר רבי יוחנן אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף. ורבנן, אתחלתא דפורענותא עדיפא על כן נקבע בתשעה באב. **בית המקדש השני** עמד 420 שנה ונחרב בתאריך ט' באב בשנת ג'תת"ל גמ' שם: מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב. נחרב על ידי טיטוס, בנו של אספסיאנוס קיסר.

ליל תשעה באב

בליל תשעה באב, **מתפללים בנחת, ודרך בכי כאבלים**. המתפלל ביחידות (יש אומרים אף נשים) קוראים לעצמם איכה (אם בקלף אם בחומש), ואומרים הקינות (חיי אדם קלה, יט ומשנ"ב תקנ"ט, ה). ובכל פרק נוסף באיכה – מגביהים יותר את הקול (רמ"א תקנ"ט, א). אין אומרים ויהי נועם וגו' ויתן לך וגו' **חוזרים מבית הכנסת** בליל תשעה באב ביחידות, כאבלים, ואין להיפרד זה מזה בברכת "לילה טבא" שזה בכלל שאילת שלום (מהרי"ל ומנהגי וורמיזא, קכ"ב). בבית, משאירים אורות רק כפי הצורך (שולחן שלמה תקנ"ט, א).

שחרית

תשעה באב אחד מהימים ש**משכימים** בהם לתפילה (חיד"א בדבש לפי מערכת ה, ו). **בשחרית** אין מתעטפים בטלית ואין מניחים **תפילין**. יש שכתבו, שכדאי לישון עם הטלית קטן. **ובמנחה**, כשמברך על הטלית גדול, מכוונים גם כן לפטור את הטלית קטן (הערת הגר"נ וייס בלוח לא"י וכבר העירו, שכך הוא בשו"ע ח, ומשנ"ב לגבי כל יום) ולכן, ב"ברוך שאמר" ו"קריאת שמע" אין אוחזים ביד את ציציות הטלית קטן (הגר"ש וואזנר זצ"ל מבית לוי יג, עמ' מו והגר"נ קרליץ זצ"ל ב"קרא עלי מועד" ח, הערה לד).

דעת ערוה"ש תקנ"ד, ו: בתפילה אין שום שינוי. כי האיסור רק בלימוד התורה ולא בתפילה וכו' כמו בכל יום (לבד ברכת שעשה לי כל צרכי שי"א שאין לאומרה בת"ב ויוה"כ מפני שהולכים יחף) ואפילו פרשת עקדה ופרשיות הקרבנות ומשנת איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל וכן שירת הים אעפ"י שהם דברי תורה מכל מקום, כיון שהם מסדר התפילה אינו כלימוד תורה, אבל תהילים לאחר התפילה ושיר הייחוד במקום שנהגו בכל יום לאמרם, לא יאמרו. ויש אומרים במנחה כיון שהם דרך בקשה (מג"א ס"ק ז). אומרים מזמור לתודה (מ"ב תקנ"ט, כ) ואומרים פיטום הקטורת שלפני התפילה אבל לא שלאחריה, ואין אומרים "שיר של יום" אלא במנחה ומשלימים אז פיטום הקטורת. ואין נושאים כפיים בשחרית.

קריאת התורה: קוראים לשלשה בפרשת ואתחנן "כי תוליד בנים וגו' (דברים ד, כ"ה – ד, מ) **מי שאינו מתענה** לכתחילה לא יעלה לתורה בת"ב, אולם בקריאת שחרית אף למחמירים – אין חשש שיעלה, כי הקריאה נתקנה על האבלות ולא על הצום (ראה שו"ע תקס"ו, ו ומ"ב כא ותשובות והנהגות ב, רסא). אומרים "חצי קדיש" ואין עושים "מי שברך" לילולדת, ועושים במנחה. המגביה – יושב על כיסא רגיל. **ההפטרה**: "אסוף אסיפם וגו' עד "כי באלה חפצתי נאום ד' " (ירמ' ח, י"ג – ט, כ"ג). וקוראים בניגון איכה עד "וכעמיר מאחורי הקוצר אין מאסף". מסיימים את ברכות ההפטרה ב"מגן דוד".

מחזירים הספר, ויושבים לאמירת קינות עד מעט קודם לחצות – **12:45** (שו"ע תקנ"ט, יח). אחר הקינות אומרים "אשרי ובא לציון וגו' " ואין אומרים "למנצח" (שו"ע קל"א, א ותקנ"ט, ד). ומדלגים על "ואני זאת בריתי" (מ"ב שם, ו). גם כשיש ברית מילה (הערת הגר"ש דבליצקי זצ"ל). אומרים קדיש בלא תתקבל, ועלינו. ואין אומרים שיר של יום ולא "אין כאלוקינו וכו' " (קצור שו"ע קכ"ד, ג).

בתום הקינות נוהגים לקרוא איכה בלא ברכה (מ"ב שם, ב ולוח לא"י).

בספר "תורת חיים" (תקנ"ט) הביא, שלאחר אמירת הקינות, היה מניח את ספר הקינות בבית הכנסת ולא מחזירו הביתה, שאם ייקחנו לביתו לשנה הבאה - נראה כמתייאש מן הגאולה.

הלכות יום תשעה באב

שלשה מיני הלכות והנהגות ביום ת"ב

א. חמישה עינויים: אכילה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמה"מ. **ב. עניני אבלות**: איסור לימוד תורה, ישיבה נמוכה, איסור שאילת שלום ואיסור מלאכה. **ג. מיעוט בתענוג**: צער בשינה, איסור עישון והרחת בשמים.

א. חמישה עינויים

זמן תחילת העינויים: השנה שקיעת החמה של יום שבת ח' באב – 7:39

אף שהצום מתחיל בשקיעת החמה (ש"ע תקנ"ג, ב ומשנ"ב), כדי לצאת ידי תוספת ת"ב ראוי להקדים 5 דקות לפני השקיעה – מועדים וזמנים חלק ז'.

אכילה ושתייה

1. חולה אפילו אין בו סכנה שהצום מזיק לו פטור מלצום, והוא הדין המבריא ממחלה והצום יריע מצבו ויחזירו למחלתו – לא יאכל מעדנים ויאכל וישתה. מי שאם יצום בתשעה באב לא יוכל לצום ביום הכיפורים – אל יצום בת"ב (ציץ אליעזר). וכן כל מי שמרגיש בחילות, סחרחורות מתמשכות או הקאות וחולשה הקריבה לעילפון – יפסיק הצום מיד.

2. מעוברות ומיניקות המצטערות – פטורות, והוא הדין כשיש חשש לחלב והתינוק זקוק לו. ואין צריך לנסות תחליפים (חזו"א נ"ט, ג-ד והליכות שלמה ט"ז, י). **למעשה** דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל שאם בדרך כלל קשה עליה הצום – יש להקל ובפרט בתחילת הריון ובוודאי בחשש סכנה לעובר או שהפילה פעם.

3. יולדת : תוך 3 ימים – ודאי שלא תצום. ואפילו תוך 7 ימים כשהיא חלשה – אינה צמה. אמנם, לאחר 3 ימים, אם מרגישה טוב והרופא מסכים – תצום. וראה לעיל לעניין מינקת. וכן תוך 30 יום – כל שמרגישה רע – לא תצום. ומפלת ר"ל (לאחר 40 ימי הריון) – דינה כיולדת (א"א תנינא תקנ"ג, קנ"ד).

4. אין שתיה ואכילה "לשיעורים" בת"ב כמו ביוה"כ, פרט לבריאים האוכלים במקום שיש מגיפה ר"ל (ביה"ל תקנ"ד) או לנמצאים במקומות מאד חמים ועוסקים בפעילות גופנית מאמצת – יתחילו מתחילת הצום בשיעורין (כל 9 דקות עד 30 סמ"ק מוצקים ועד 40 סמ"ק שתיה). **האוכל ומרגיש טוב – ימשיך לצום –** (חת"ס או"ח קנז. אג"מ, או"ח ב, קיב ושבת הלוי)

5. היכול לצום מספר שעות בלבד – עדיף שיתחיל ביום מאשר בלילה (קרוב יותר לעיצומו של החורבן).

הערה: האוכל פת נוטל ידיו כרגיל עד פרק כף היד (ספר שמירת שבת כהלכתה טל, הערה קא ובשו"ת שבט הלוי ח, קלט), וכן נוטלים למים אחרונים, בברכת המזון יוסיף, לפני "ובנה ירושלים וכו' נחם". לא הוסיף – אינו חוזר (משנ"ב תקנז, ה). ולא יאכלו שלשה יחד שלא יתחייבו בזימון.
חולה האוכל, מכל מקום גם הוא אינו מניח תפילין עד מנחה (מהר"ם שיק), ולדעת מרן הגרש"ז זצ"ל אחר חצות 12:45 – יניח תחילה תפילין לפני שיאכל ובמנחה יניח שוב.

לקיחת תרופות: חולה שצם אך צריך לקחת כדורים לרפואה, מותר לבלעם בלי מים, או בעזרת משקה מר כגון מים עם תמצית תה בלי סוכר וכדומה, וכן מותרים סירופים שאינם טעימים (כף החיים, ל"ד ושו"ת שבט הלוי ד, נ"ד ומבית לוי, בין המצרים).

שטיפת הפה: אסורה רחיצת הפה וצחצוח שיניים עם מים (ש"ע תקס"ז, ג ומקור חיים תרי"ג) **המצטער** צער גדול מאי שטיפת הפה, יש להקל, אם מכופף ראשו כלפי מטה (משנ"ב שם, י"א), והסובל **מריח הפה**, רשאי לנקות שניו עם מברשת ומשחת שיניים בלא מים (שו"ת מנח"י ד, ק"ט).

קטנים וקטנות עד בר מצוה ובת מצוה – אינם צריכים להתענות כלל (חיי אדם קל"ג, ו ומשמעות משנ"ב תקנ"ג, ה). ועד גיל 9 – אוסרים עליהם לצום, אך לא יאכלו מעדנים וממתקים.

רחיצה

אסורה אפילו הושטת אצבע למים צוננים לתענוג. **אחרי שנת הלילה –** נוטלים שלש פעמים עד סוף קשרי האצבעות. **אחרי עשיית צרכים** אם לא לקראת תפילה, עדיף לגעת בנעל (גם של ת"ב) כדי לאפשר רחיצה במים (משנ"ב). ואז נוטל ידיו עד קשרי האצבעות – פעם אחת (ש"ע תקנ"ד, י ומשנ"ב, כא). ואמנם, הרגילים לרחוץ

אחרי שירותים ג' פעמים – יכולים לנהוג כן גם בתשעה באב (ראה מטה אפרים תריג, כ). הנוגע ב"מקומות המכוסים" אפילו באצבע אחת - רוחץ כל היד עד קשרי האצבעות (דה"ח יו"כ דיני רחיצה, א). כמו כן, המקפיד לקנח עצמו במים לאחר עשיית צרכיו ["בידן"], או לנוטף דם מחוטמו, מותר לרוחץ (שו"ע תקנ"ד, כ"ט ותרי"ג, א).

התלכלכו הגוף או הידיים – מותר לרחצם אפילו בסבון (ראה ביה"ל ד"ה סיכה וכו') ואם צריך אף מים חמים. **בשחר**, רשאים להעביר את האצבעות הרטובות מן הנטילה על העיניים. כמו כן, הסובלים מהפרשות או מי שנדבקו ריסי עיניו מהבכי על החורבן – מותר לשטפם. **תינוקות** - מנקים כרגיל, עדיף לא באמבטיה, אלא אם כן עוטים כפפות. **לצורכי בריאות** - פצעים, מניקה, איסטניס שאין דעתו מיושבת כשאינו שוטף פניו – מותרים לרחצם.

שטיפת כלים או מאכלים – מותרת, ועדיף, אם די, בצונן. ובוודאי מותרת בכפפות או מדיח.

הערה: נטילת ידיים, לאוכל פת בתשעה באב – לעיל עמ' 19

סיכה וקוסמטיקה

1. אסור לסוך אפילו חלק מהגוף בשמן, תחליב או קרם לטיפול ויפוי העור. מותרת משחה על פצע או צריבת שמש, וכן על שפתיים או ידיים שנבקעו מיובש. דאודורנט בספריי – מותר. וכן, מותרת מריחת נוזל נגד יתושים. 2. טבעות, צמידים, עגילים – הרגילים תמיד להיות על הגוף – אין צורך להסירם. 3. צביעת שפתיים, ריסים, פנים, ציפורניים – אסורה. **פרט לכלה** תוך 30 יום לנישואיה, כדי שלא תתגנה על בעלה (מ"ב תקנ"ד, כ"ט).

נעילת הסנדל

אסור לנעול: כל נעל, סנדל או נעלי בית מעור חיה ובהמה, וכן המחופה עור מלמעלה אף שאין הסוליה מעור. **לבני ספרד** יש המתיר כשהעור מלמעלה רק להחזיק הנעל. קישוטי עור על הנעל מותרים (הגרי"י פ"ש זצ"ל). **מותרים:** נעלי בד, עץ, גומי, פלסטיק, שעם. נעל העשויה **סקאי** (דמוי עור): הגרי"ש אלישיב התיר ולגרש"ז אויערבך זצ"ל: אם דומים ממש לעור, אסורים משום מראית העין. נעל מחומר מותר שרגילים בה כל השנה והיא נוחה, ואין מרגישים בה את הקרקע – יש להימנע לנעלה, אא"כ יש צורך רפואי. אסורה נעל עור. יש מחמירים אפילו רק ברצועת עור מלמעלה והפר"ח וברכ"י והגר"ע יוסף זצ"ל מקילים. רק קישוטי עור קטנים מותרים (שמענו מהגרי"י פ"ש זצ"ל).

מותר להניח מדרס מעור בתוך נעל גומי ופלסטיק לנזקק לכך – חלק"י ב, פג ובקצור הלכות המועדים עמ' קי"ב.

ב. ענייני אבלות

איסור תלמוד תורה

פיקודי ד' ישרים משמחי לב (תהלים י"ט, ט), על כן אסור לתלמוד תורה אפילו לא בהרהור, בין לאנשים ובין לנשים. אבל מותר לתלמוד אגדות וענייני החורבן (גיטין נ"ה וסנהדרין צ"ו-צ"ז) ספר איוב והלכות אבלות ר"ל ומנודה, ורק פשוטן של דברים אבל לישא וליתן בהלכה או לתלמוד דרך פלפול אסור. (שו"ע תקנא, א-ג ומ"ב). תינוקות של בית רבן בטלים, ויש מתירים לתלמוד עמם בדברים הרעים, ועדיף לספר להם על החורבן וסיבותיו. **מותר לתלמוד ספרי מוסר ותולדות וסיפורי צדיקים והנהגותיהם, וספרים על השואה ועל צרות ישראל (שלמי מועד. בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל) ומרן החזון איש זצ"ל ע"י בספר סדר הדורות ובשם הגדולים להרחיד"א.**

אמירת תהילים

נחלקו הדעות אם מותרת בתשעה באב אמירת תהילים (משנ"ב תקנ"ד, ז) והגר"מ פיינשטיין זצ"ל - אסר. הכרעת הגר"ש וזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי עמ' מ"ה) שנוהגים שלא לומר, אפילו מי שיש לו סדר קבוע בכל יום. ומ"מ לצורך יולדת או חולה ר"ל – מותר, כיון שזהו דרך בקשה.

ישיבה על הקרקע

בני ספרד – עד 10 ס"מ גובה. **בני אשכנז** – עד 30 ס"מ גובה. כשיש בעיות אורטופדיות או מעוברת – יושבים על כיסא רגיל. בנסיעה באוטובוס, רכבת קלה – אם קשה לעמוד מותר לשבת.

ישיבה על הקרקע עד חצות היום (12:45) בלבד. לאחר מכן הממשיך לשבת גוערים בו.

שאלת שלום

אין שואלים "מה שלומך?". ואין אומרים "בוקר טוב" (משנ"ב, מא), ואם ישאלו לשלומנו עונים בשפה רפה ובכובד ראש. מותר לומר "מזל טוב", "להתראות", "באיי" לשאול איך צמים? ולברך ברפואה שלמה, ולאריכות ימים.

עשיית מלאכה

נהגו שאין עושים מלאכה עד חצות היום אפ"כ שכיר החייב לעבוד או בתפקידים עם ציבור. ואין לפתוח חנות אלא אחר חצות. אכן, מותרת מכירת דברי מאכל – כל היום (תוס' חיים על ח"א קל"ה, י"ט).

הערה: מותר לטאטא הבית לאחר חצות, אבל אין להדיח הרצפות, (ערוה"ש תקנ"א, כ"א). פרט לצורך חולה ר"ל (שו"ת התעוררות תשובה או"ח של"ט).

ג. מיעוט בתענוג

צער בשינה: ישנים רק עם כר אחד או בלי כרית, יש המניחים בשנת הלילה תחת ראשם לבינה. ("וישם אבן מראשותיו" – במקום המקדש) והמצטער, אינו נוהג בזה. **עישון:** אין מעשנים עד חצות היום (12:45) ולאחר מכן רק בצנעה. ואין מריחים בבשמים בתשעה באב.

אמירת "עננו" ו"נחם"

היחיד המתענה, (אף כשהוא בציבור) אומר **"עננו"** בשומע תפילה. **בני ספרד** אומרים "עננו" בכל התפילות, **ובני אשכנז** רק במנחה, **השוכח עננו** וכבר חתם "שומע תפילה" - אינו חוזר, ואם נזכר, יאמר באלוקי נצור. **אף מי שאינו צם** מוסיף במנחה **"נחם וכו' וחותרם "מנחם ציון ובונה ירושלים"** ורבים **מבני ספרד** אומרים נחם בכל התפילות.

השוכח לומר "נחם" אינו משלימו בשומע תפילה, אלא ברצה לפני ותחזינה ואינו חותרם ברוך מנחם ציון וכו' אלא מסיים ותחזינה וכו' נזכר לאחר מכן, יאמר אותו באלוקי נצור, כמוכן, בלי חתימה. אין הכוהנים עולים לדוכן ואין הש"ץ אומר "אלוקינו ... ברכנו וכו' " ואין אומרים "אבינו מלכנו" ולא תחנון. בתום חזרת הש"ץ אומרים "חצי קדיש".

מנחה

רבים נוהגים להתפלל "מנחה גדולה" (1:19) כדי למהר להניח טלית ותפילין לאחר חצות (תורת חיים תקנ"ה) **בהנחת תפילין** במנחה אין לקרוא פרשיות התפילין (רמ"א תקנ"ט, ד ומ"ב ולוח א"י) **הערה:** יש שכתב ש"בתשעה באב שמניחים תפילין במנחה, מסתבר שאסור לישן קודם הנחת תפילין, שמא ימשך בשינה כמו קודם תפילת ערבית, ואף שזמנה כל היום, גם כן שייך שמא ישכח" (נחלת אליהו) (להגר"א דושניצר זצ"ל עמ' ש"ז). אבל לדעת הגריש"א זצ"ל מותר לישן, שלפי הרבה פוסקים אין חיוב הנחת תפילין, מן הדין בת"ב. למעשה, מתעטפים בטלית ומניחים תפילין בברכה, משלימים שיר של יום ופיטום הקטורת,

לקראת תפילת מנחה נוטלים עד סוף קשרי האצבעות. וקוראים לשלשה "ויחל משה וגו' בשמות "כי תשא", כבתענית ציבור. ומפטירים "דרשו ד' בהימצאו וגו' עד אקבץ עליו לנקבציו (ישעי' נה, ו – נו, ח).

מוצאי תשעה באב

סיום התענית – 8:02 צאת הכוכבים לחומרא – 8:13

יש נוטלים ידיים כהוגן. **קידוש לבנה:** מקדשים לאחר שטעמו מעט, ויש שכתב, שירחץ ידיו ופניו קודם קדוש הלבנה (החיד"א במורה באצבע, רל"ט). ויש לקדשה במנעלים רגילים (מ"ב תכ"ו, יא) על כן יש לזכור להביא את הנעליים למנחה או לערבית. שהנועל נעלי גומי, כאלו הולך יחף (הגר"ח קנייבסקי זצ"ל). ומותר לרקוד ולשיר כנהוג (תשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך שליט"א א, ר"ו). **אם הציבור מקדשה, מיד אחרי התפילה** ואין מנין מאוחר יותר לקדשה - יכול לקדשה אף בלא טעימה ונעילה, משום ברוב עם הדרת מלך (א"ר תר"ו, ט). **מנהג בעלזא** - שאין מקדשים את הלבנה אלא למחרת בליל י"א מנחם אב. **יש לזכור**, מבדילים על הכוס בלבד

סיום מנהגי האבלות

. מעיקר הדין, במוצאי תשעה באב, בני ספרד – מותרים מיד בכל, פרט לברכת שהחיינו ומוזיקה, שממתינים עד חצות יום עשירי. ובשר ויין – אסורים לבני ספרד כל יום עשירי. ולבני אשכנז – כל מנהגי האבלות ממשיכים עד חצות יום עשירי, ומאז הכול מותר, כולל אכילת בשר ושתיית יין.

שבת נחמו – ואתחנן טו מנחם אב

הדלקת הנרות: ירושלים – 6:54 צאת השבת – 8:07 ר"ת 8:45

ראוי לכבדה ולענגה יותר משאר שבתות השנה להראות שאין חפצים להישאר באבלות ומצפים לנחמת ציון וירושלים (יוסף אומץ תתצ"ד). וכתב ר"י איבן שועיב בדרשותיו לפרשת ואתחנן: "נהגו לעשות את שבת זו שלאחר תשעה באב כיום טוב, והיא מצוה גדולה שהוא יום נחמה, וכל השמח בשבת זו, זוכה בנחמת בנין בית המקדש, כנאמר צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה, בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו" **ההפטרה:** "נחמו נחמו עמי וגו'" (ישעי' מ, א – מ, מ, כ"ו)

"לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכפורים" (תענית ל)

א. פסקו מתי מדבר מלמות. ב. הותרו שבטים לבא זה בזה. ג. פסקו לחטוב עצים למערכה ויכלו לעסוק יותר בתורה (רבינו גרשום, ב"ב קכ"א).

מט"ו באב יש להרבות בלימוד תורה בלילה שמתקצרים הימים ומתארכים הלילות" (רמ"א יו"ד רמ"ו, כ"ג) **"והמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה, יוסיף חיים על חייו" (רש"י לתענית ל) וזוכה ומזכה לכל העולם כולו**

"להודות ולהלל לשמך הגדול"

בחסדי ד' עלינו, זכה עם ישראל היושב בציון בעת האחרונה, לראות עין בעין, בהשגחתו הפרטית של הקב"ה על יושבי ארץ הקודש והתקיים בנו הנאמר בדברים יא, יב: "ארץ אשר ד' אלוקיך דורש אותה, תמיד עיני ד' אלוקיך בה מר[א]שית השנה ועד אחרית שנה", ולמרות כל אויבנו הרשעים הקמים עלינו לכלותינו, אבינו האב הרחמן המרחם עלינו, אשר "לא ייטוש ד' עמו ונחלתו לא יעזוב" חיזק את מגני ארץ קדשנו ביכולות ובכוחות שלמעלה מדרך הטבע, באופן שראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך ובזכות התפילות ולימוד התורה הקדושה ראינו עין בעין את ישועתו יתברך. חובתינו בעת הזאת לקיים "ורוח קל בשר תפארו ותרוםם זכרך מלפני תמיד, מן העולם ועד העולם אֵתָה אֵל, ומבלעדיך אין לנו מֶלֶךְ (גואל ומושיע, פֹּדֶה ומציל, וְעֹנֶה ומְרַחֵם, בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה, אֵין לָנוּ מֶלֶךְ עֹזֵר וְסוֹמֵךְ אֵלָּא אֵתָה".

תכלית הניסים - "ויאמינו בד' ובמשה עבדו"

כתב הרמב"ן בביאורו בסוף פרשת בא: "ומן הניסים הגדולים והמפורסמים אדם מודה בניסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה שאין לאדם חלק בתורת משה עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם ניסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין ברבים בין ביחיד, וכו' וכוונתו לומר, שכל מה שנראה לנו טבעי לכאורה, אינו אלא גזירת עליון כגמול שכר ועונש על פעולות האדם, והכל נעשה בהשגחה פרטית ומדוקדקת על האדם כפי מעשיו".

והאיר עינינו ידי"נ הרה"ג רבי ישעי' שלום איזעמאן שליט"א שבנוסח תפילת ערבית תקנו לנו חז"ל לומר מידי ערב: "וראו בניו גבורתו, שבחו והודו לשמו" כלומר ראיית גבורת ד' והניסים והנפלאות שעושה עמנו, מחייבים בראש ובראשונה, לקיים, בהתפעלות ובהתרגשות מתוך הכרת הטוב: "שיבחו והודו לשמו", אך אין די בכך, ואין זו תכלית הניסים והנפלאות, אלא בנוסף להכרת הטוב העצומה הנדרשת, עיקר העיקרים של תוצאת הניסים והנפלאות "ומלכותו ברצון קבלו עליהם", לקבל עלינו את עול מלכותו יתברך, על ידי התחזקות בלימוד התורה וקיום המצוות ביתר שאת ויתר עוז. ודברי פי חכם חן.

חובת ההודיה לבורא עולם

מי שהיה בסכנת חיים, **לא עלינו**, ונעשה לו נס וניצל, בין שניצל ב"צורה טבעית" ובין ב"צורה ניסית", כיון שנעשה שימוש בזכויותיו, הביא מרן **החפץ חיים** במשנה ברורה רי"ח, ל"ב: "כתבו האחרונים, **יפריש סכום לצדקה כפי השגת ידו**, ויחלקו ללומדי תורה, ויאמר: "הריני נותן זה לצדקה, ויהי רצון שיהא נחשב לי במקום **קרבן תודה** שהייתי חייב להקריב בזמן בית המקדש" וראוי שיקרא פרשת תודה [ויקרא ז, י"א "וזאת תורת זבח השלמים וגו'" עד "במדבר סיני"]. ויקרא זאת **ביום**, ולא בלילה, כזמן הקורבן שהקרבנו ביום, ואינו חייב לומר בעמידה, שאין זו הקרבה ממש (שו"ע הרב מהד"ת א, ט).

וסיים החפץ חיים זי"ע: "וטוב וראוי לתקן איזה צרכי רבים בעיר, ובכל שנה ביום הזה, יתבודד להודות להשם יתברך ולשמוח ולספר חסדו" **ויש נוהגים**, שבכל עת שמרגישים חסד הבורא בהצלה מדבר מה, או כשעלו בדיקות רפואיות יפה וכדומה, אומרים מיד מתוך תהלים: פרק ק' "מזמור לתודה וגו'" ופרק ק"ז "הודו לד' כי טוב כי לעולם חסדו, יאמרו גאולי ד' אשר גאלם מיד צר וגו'".

מזמור לתודה

"פרק מזמור לתודה, יש לומר בניגון ובנעימה – שכל התשבחות עתידות להבטל, פרט למזמור לתודה (שו"ע נא, ט). ויש לאומרו בעמידה ובשמחה (שערי תשובה נא, ט קיצור שו"ע יד, ד וכה"ח שם, מח). **ובלבוש [התכלת]** הלכות ברכות נ"א, ז: "מזמור לתודה הוא שיר נאה ומשובח שהיו אומרים על כל קרבן תודה, לתת שבח והודיה לאלוקים, על כל הטובות שגמלנו, למעשה, בני אשכנז לאומרו בעמידה (שו"ע הרב, א, יד סידור יעב"ץ, דרך החיים, קיצור שו"ע ועוד). ומנהג בני ספרד לאמרו בישיבה (כף החיים נב, מח ומח, א עפ"י החיד"א שכן הנכון עפ"י האריז"ל).

כתב היעב"ץ בסידורו עפ"י הזוהר ח"ג, ר ע"ב: "והוא כמו ברכת הודעה הגומל לחיבים טובות, שאין יום שלא נעשה בו נס" ואין בעל הנס מכיר בניסו (נידה לא ע"ב) ויש בו ד' שמות קודש נגד ארבעה שצריכים להודות וכנגדן ארבע מיני חלות בקרבן תודה". וכבר תמה מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל מדוע לא נהגו אין שרים בעת אמירת "מזמור לתודה", ובפרט לאלה ששרים קטעי תפילה שונים בשבת יום טוב וחג (הליכות שלמה תפילה פ"ו הערה 41). מכל מקום, יש לאמרו במתינות ובשמחה יותר מכל פסוקי דזמרא, בנעימה וברגש קודש שכל זה בכלל נגינה הוא (שולחן הטהור, ט).

סעודת הודיה

"**סעודה שעושים בשביל הנס היא סעודת מצוה**, שכל סעודה שעושים זכר לנפלאות ד' היא סעודת מצוה (משנ"ב תרצ"ז, ב) ולכתחילה נכון לעשותה בפת או לפחות במיני מאפה ויש להשתדל שישתתפו עשרה אנשים, או עשר נשים כדי לפרסם את סיפור הנס בפני רבים או שבעלה יספר זאת בפני עשרה אנשים (רמ"א רי"ט ומשנ"ב, ג). ויתכן שאף קטנים מגיל מצוות מצטרפים לעשרה, מפני שהוא לפירסומי ניסא (משנ"ב תרפ"ח, ב וראה משנ"ב תרצד, ג **ובזוהר פרשת בא** (בתרגום): חובה על האדם לספר ניסים שנעשו לו ולפרסם חסדי ד' עליו, ובשעה שעושה כן, מתכנסים פמליה של מעלה, ואף הם מודים לד' על אותו הנס, ובכך מתגדל כבוד ד' בשמים ובארץ (כה"ח רי"ט, טל).

סגולת אמירת "נשמת כל חי"

"קבלה בידנו **מרבי יהודה החסיד**, ששבח נשמת כל חי, שהוא יקר ומעולה מאד, מסוגל על כל צרה, לקבל האדם על עצמו, שכשיהיה ניצול ממנה, לומר נשמת כל חי בתודה וקול זמרה בפני עשרה, ובו נצלו רבים" (הובא ב"חסד לאלפים" לרבי אליעזר פאפו, כף החיים או"ח רפ"א, ח ובן איש חי (ב) תולדות, ג. ובספר "חיים לראש" לגר"ח פאלאג'י דף ק' **והוא מפלאות תמים דעים**, שנאמר בו פודה ומציל ועונה ומרחם בכל עת צרה... כי ממנו תוצאות חיים, ולרווח והצלה יעמדו ליהודים". **סגולה זו**, הייתה שגורה בפי מרן הסטייפלער הגרי"י קנייבסקי זצ"ל, וגם בעת שלקחו את נכדתו שהייתה מסוכנת, לבית החולים, אמר לכל הנמצאים שיקבלו עליהם

להגיד "נשמת" כשתחזור בריאה מביה"ח (אורחות רבנו א תפילה על חולים ד, ז). ואכן, בספר "תורת היולדת" עמ' צ"ו כתב הגר"י זילברשטיין שליט"א: "ואחד מגדולי הדור שליט"א מייעץ לכל יולדת שטרם לידתה תקבל עליה בלי נדר שכשתלד בשלום תאמר כל "נשמת" עד ברוך אתה ד' שבישתבח"

הערה: אמר מרן הגר"ח פ"פ שיינברג זצ"ל לידי"נ הגר"י גואלמן שליט"א שאין דעתו נוחה ממה שאומרים תפילת "נשמת כל חי" יום יום, כאמירת שיר שירים, פרק שירה וכדומה, שהרי תפילה זו נתקנה לאומרה ביום שבת קודש, שבו נשמה יתירה והוא יום שמעין עולם הבא.

"עלינו לשבח"

מקור התפילה

תפילת "עלינו לשבח" הייתה במשך מאות מאות שנים, הפתיחה לסדר "**מלכויות**" בתפילות הימים הנוראים, ולפני כ 700 שנה נלקחה והוכנסה גם כן, לסדר התפילה היום יומית. ומאז נאמרת בסיומה של כל תפילה בחול בשבת ומועד, בסיומה של ברית מילה ו"ברכת הלבנה" הנאמרת לאחר ראש חודש.

וכך פסק **מגן אברהם קל"ב, א:** לאחר **כל אחת מתפילות היום**, אומרים "עלינו לשבח וכו' " ובמשנ"ב שם, ח: בשם מטה משה: "ואומרים אותו **בעמידה**, ויזהר לאומרו **בכוונה אימה ויראה**, כי כל צבא השמים שומעים, והקב"ה עם כל פמליה של מעלה שומעים ועונים: "אשרי העם שככה לו אשרי העם שד' אלוקיו".

מסורת בידי רב האי גאון שחיברה יהושע בן נון כשנכנסו ישראל לארץ, הכניסה הייתה דרך העיר יריחו, שקשה היה ביותר לכובשה בדרך הטבע, מפני שהייתה מבוצרת ומוקפת שבע חומות עבות, ובנוסף הייתה מרכז כוחות הטומאה, והיה צורך להקיפה שבעה ימים ולתקוע בחצוצרות ולהכניעה בדרך נס. וכשנכבשה, התגברה מאוד ההכרה במלכות שמים, בכל ארץ ישראל והוכו כל גויי הארץ בתדהמה מפני אדון הכול, מלך מלכי המלכים הקב"ה, אשר הפיל חומת העיר על ידי יהושע ועם ד'.

להודות ולשבח לבורא עולם, חיבר יהושע תפילת "**עלינו לשבח**", ומסיבה נוספת, לחזק ולהזהיר את העם לבל יתערבו בגויי הארץ ולבל יתבוללו בין העמים, ושמו המקורי "הושע" נרמז בראשי תיבות של ארבעת המשפטים שבפתיחתה: "**הוא** אלוקינו" "**ואנחנו** כורעים" "**שלא** עשנו" "**עלינו** לשבח" - **הוש"ע**. את החלק השני של התפילה, מקובל שחיברו עכן, לאחר מלחמת יריחו הודה שלקח מן החרם [השלל] וחזר בתשובה שלימה, וחיבר "על כן נקווה לך" - ראשי תיבות: **עכן**.

הסיבה לאמירת עלינו בסוף התפילה

א. כתב "טורי זהב" או"ח קל"ב, ב על פי הגמ' בברכות ל"ב ע"ב שחסידי הראשונים היו שוהים שעה אחת לאחר התפילה, וכך נוהגים לפני שיוצאים מבית הכנסת, שיושבים ואומרים, פסוק מתהילים ק"מ, י"ד: "אך צדיקים יודו לשמך **יישבו** ישרים את פניך". כדי לקלוט את הרשמים של התפילה, ולסכם מה אנחנו לוקחים אתנו מהתפילה. ומשום כך אומרים: "**וידעת היום**" עכשיו שהתפללנו והתחזקנו בידיעת הבורא ורוב חסדיו עמנו, "**והשבות אל לבבך**" - יש להפנים ולחזור בטרם יוצאים, כי **ד' הוא האלוקים, אין עוד מלבדו**".

ב. הב"ח בסי' קל"ג מוסיף טעם: "כדי לתקוע בלבנו לקראת היציאה לענייני היום, מסחר ומשא ומתן גם עם הגויים, שלא נטעה אחר הנהגותיהם, ומנהגם **להישבע תמיד בעבודה זרה שלהם**, ולכן אומרים: "**שלא שמנו** כמשפחות האדמה" **"כי לך תכרע כל ברך, תישבע כל לשון וכו' "** ויקבלו כולם את עול מלכותך וכו'.

הלכה למעשה - הנמצא בבית הכנסת או במקום שאומרים הציבור "**עלינו לשבח**" – **חייב** לאומרו עם הציבור. ואם אוחד בפסוקי דזימרה ובוודאי בקריאת שמע וברכותיה – לא יאמר עמהם, אלא יעמוד על רגליו, ויכרע מעט בשעה שהציבור כורעים (משנ"ב סה, ט). .. כמו כן, המתפלל בנוסח אשכנז [שאומר "עלינו" לפני שיר של יום ו"אין כאלוקינו"] ומתפלל בבית כנסת שבנוסח ספרד, כמגיעים ל"עלינו" יאמר איתם שוב, או יעמוד ויכרע כנ"ל.

הערות בנוסח התפילה

"כי ד' הוא האלוקים.. בשמים ממעל ועל הארץ מתחת" - במדרש רבה דברים ב, כ"ח רחב אמרה למרגלים: "כי שמענו את אשר הוביש ד' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים, ונשמע וימס לבבנו כי ד' אלוקיכם הוא אלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת", אך עדיין שיירה מקום לחללו של עולם... עד שבא משה רבנו ואמר: "כי ד' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד" - אף בחללו של עולם.

הנוסח "להבל וריק" הוא נוסח עתיק וקדמון שהובא ב"כל בו" סי' קכ"ב ונמצא על ידי רבי יהודה איבן קורייט בשנת תקע"ו בספרייה של פאריז, ומופיע בתשובת רב האי גאון, והוכנס לסידורים בתקופת הגאונים לפני כ-1200 שנה. ואמנם כן, בתפילה זו, אנו שוללים לגמרי את כל סוגי העבודות הזרות שבעולם, כביאור האבן עזרא והמלבי"ם, שיש כאן שלשה ביטויים שונים:

"שהם משתחוים 1. ל"הבל" 2. "וריק" 3. ו"לא לאל לא יושיע". 1. "הבל" - הוא האין המוחלט, עובדי עץ ואבן שהם הבל מוחלט שאין בהם שום כוח. 2. "ריק" - קליפה בלי תוכן, כגזע עץ חלול, שרק למראית עין נראה כאילן, אבל אין בו תוכן, אלו עובדי השמש והירח, שדרכם הקב"ה מנהיג עולמו, אבל אין להם שום כוח משלהם מבלעדי רצון ד', "כוח וגבורה נתן בהם" בורא עולם, אשר הוא ה"מסדר את הכוכבים במשמרותיהם ברקיע כרצונו". 3. "אל לא יושיע" - שרי האומות שברקיע ומלאכיהם שאף הם, מבלעדי שליחות הבורא, אין להם כל יכולת להשפיע כחפצם.

הגימטרייה של "וריק" - 316 הגימטרייה של המילה יש"ו - 316 והגימטרייה של "לא לאל לא" (יושיע) - 92 הגימטרייה של המילה "מחמד" - 92. ובאורחות רבנו א, עמ' ס"ח שהגרי"י קנייבסקי זצ"ל היה מוסיף "יימח שמם", ויש שעושים תנועת יריקה לארץ. במרוצת השנים הושמטו המילים הללו - על פי הוראות הצנזורה.

יש שאמרו "וכיסא כבודו בשמים" מפני שיהושע חיבר תפילה זו, כשנכנסו לארץ ישראל, וכיסא הכבוד במרומים עומד בדיוק מעל ארץ ישראל אבל, בספר הטור הגירסא "ומושב יקרו בשמים ממעל" במקום "וכיסא כבודו בשמים", כלשונו: "כי אין כיסא כבוד בשמים, אלא עצם השמים הם כיסא הכבוד" כדברי הנביא ישעי' ס"ו, א: "השמים כיסאי והארץ הדום רגלי":.. ויש אומרים "ומושב יקרו בשמים ממעל" וכך הוא הנוסח הטוב יותר, כמובא בספר "היכלות".

כורעים ומשתחוים

כתב הטור, ונפסק במשנה ברורה שם, ט: כשמגיעים למילים: "שלא שם חלקנו כהם וגורלנו ככל המונם, שהם משתחוים להבל וריק, ומתפללים אל אל לא יושיע" מפסיקים מעט [כמו ב"הודו" - "כי כל אלוהי העמים אלילים.... וד' שמים עשה וכו']. ואז יכרע ויאמר: "ואנחנו כורעים ומשתחוים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה וכו'". וחובה לכרוע, שלא יראה ככופר במה שאומר. והמדקדקים, כורעים מעט בברכיהם כעין כריעות של שמונה עשרה, וכשאומרים "ומשתחוים" - משתחוים בראש ובגוף כאחת. וב"באר היטב" שם בשם האריז"ל "ישתחוה השתחויה גדולה" וכן כתב היעב"ץ בסידורו: "השתחויה עצומה". ובשו"ת "תורה לשמה" (לבעל בן איש חי), מח: "נכון להשאיר הגוף והראש בהרכנה" כשיעור השתחויה המבואר ברמב"ם בהלכות "ביאת המקדש" ג, כ"ג שהוא שיעור זמן שאפשר לומר הפסוק: ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו והודות ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו" (דברי הימים-ב, ז, ג).

"אל תירא מפחד פתאום וגו'"

מבוסס על דברי מרדכי היהודי בשושן הבירה (מגילת אסתר ז, ג), כשכינס מרדכי תינוקות של בית רבן, שאל שלשה ילדים: "פסוק לי פסוקך, שלמדת היום" ענה אחד: "אל תירא מפחד פתאום משואת רשעים כי תבוא" והשני: "עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל-גו' "והשלישי": ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט וגו' "מרדכי שמח שמחה גדולה, ושאל המן את מרדכי: "מה אמרו לך תינוקות של בית רבן אלו, וצחקת? אמר לו להמן: "בשורות טובות בישרוני".

כתב רבי שלמה אלקבץ ז"ע בספרו "מנות הלוי", שמאז צעירותו נטה להיות בחרדות ובפחדים מאימת דינו של הקב"ה, עד שלימדו אחד מגדולי החכמים המקובלים בעיה"ק צפת, להקפיד להוסיף בסוף תפילת "עליו לשבח" את הפסוקים: "אל תירא מפחד פתאום וגו'. ומיום שאומר, סרו ממנו כל פחד ודאגה וחרדה ומתקיים בו כל היום כולו, "כי עמנו א-ל".

ההודיה שלעתידי לבוא

אלו ברכות נברך בקבלת פני משיח צדקנו במהרה?

ד' יתברך יזכנו מהרה לקבל פני משיח, ונברך אי"ה חמש ברכות [כמובא בשו"ת "מנחת שלמה" (סוף ח"א) בשם הגה"צ רבי שמואל הומינר זצ"ל]

א. "ברוך אתה..... חכם הרזים" - שבוודאי יהיו שם 60 ריבוא ישראל, וכהנה וכהנה עד אין מספר, שיתקבצו אלפים ורבות לקבל פני משיח. ונפסק **בשולחן ערוך רכ"ד, ה:** "הרואה ששים ריבוא אדם ביחד, אם הם מישראל - חייב לברך ברוך.... חכם הרזים". **וביאור הברכה:** בשש מאות אלף מישראל, כלולים כל הפרצופים וכל הדעות הקיימים בעולם, ולכן ניתנה תורה לס' ריבוא, והקב"ה יודע מה בלב כל אלו האוכלוסין, כנאמר "היוצר יחד לבם, המבין אל כל מעשיהם".

ב. "ברוך אתה..... שחלק מחכמתו ליראינו" - שהרי תשבי יתרץ קושיות ובעיות, וילמד תורה להמונים בירושלים. ותהיה חוכמתו גדולה עד מאוד, כנאמר בישעי' י"א: **"ונחה עליו רוח ד', רוח חכמה ובינה"**.

ג. "ברוך אתה..... שחלק מכבודו ליראינו" - מדרש תהלים כ"א, א: רבי חנינא בשם רבי אחא אמר מהו "והייתה מנוחתו כבוד"? שהוא נותן לו, למלך המשיח מן הכבוד של מעלה. "הוי בעוזך ישמח מלך".

ובילקוט שמעוני, ישעי' רמז תצ"ט: "באותה שעה מבהיק הקב"ה אורו של מלך המשיח ושל כל ישראל, והולכין כולן לאורם, שנאמר: "והלכו גויים לאורך ומלכים לנוגה זרחך", ובאים ומלככים עפר רגליו של מלך המשיח, שנאמר: ועפר רגלך ילחכו, ובאים כולם ונופלים על פניהם לפני משיח ולפני ישראל ואומרים: ונהיה לך ולישראל לעבדים".

ד. "ברוך אתה..... שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה" - דורות רבים מחכים ומצפים ושואלים: אימתי קא אתי? ולא גרע ממי שלא ראה פני חברו 30 יום.

והוסיף מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל: ואין לכלול ברכה ב' וברכה ג' יחד, ולומר: ברוך שחלק מחוכמתו ומכבודו ליראינו, שזהו שינוי ממטבע שטבעו חכמים בברכות, ורק במקום שצרפו חכמים בעת תקנת הברכות להזכיר בחתימה שתי ברכות, כמו בברכת מעין שלש, למי שאכל מזונות ושתה יין, כולל בברכתו "על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ופרי הגפן". אבל לא כשהברכות עניינים שונים.

הערה: בספר "שער העין" עמ' ש"צ, שבוודאי על עצם השמועה שתגיע לכל אחד מישראל: "הנה משיח בא" עוד בטרם יחזו בו עין בעין, נברך: "ברוך..... הטוב והמטיב", שמברכים על טובה הבאה בשותפות לרבים (שו"ע רכ"ג, ב), ואין לך טובה גדולה מזו, שבא לציון גואל, ויתרומם ויתנשא כבוד הקב"ה בעולם. ומסתפק, אם לאחר ברכת "הטוב והמטיב" יברכו שוב על ראייתו "שהחיינו"?

יש שהוסיף ברכה חמישית: בספר "לב חיים" [פלאג'ין] ח"ב סי' מ"ב: "ונראה שמברכים בביאת המשיח ברכת "גואל ישראל" - אשר גאלנו מגלות המר הזו, וכסדר שתקנו בסוף ההגדה "ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ופדות נפשנו, ומברכים: "גאל ישראל" כמו כן יהיה בגאולה העתידה לבוא במהרה בימינו אמן".

אבינו אב הרחמן תמהר ותחיש לגאלנו ותבנה בית מקדשנו ותפארתנו במהרה אמן

כתובת לברורים וקבלת "דפי הלכה" במייל הרב יצחק יעקב פוקס, y0548483398@gmail.com או בפקס: 025372586 פלאפון 0548483398 מחבר הספרים: תפילה כהלכתה, הליכות בת ישראל, הכשרות, הליכות בין אדם לחברו, הליכות תינוקות וקטנים ו"כדת משה וישראל".